ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

1938

Літопис „Червоної Калини"

ілюстрований журнал історії та побуту

Річник X. 1938 (I–XII).

ЗМІСТ:

ВІРШІ ТА ОПОВІДАННЯ

МАТЕРІЯЛИ І ДОКУМЕНТИ

ВОЄННІ УСМІШКИ

БІБЛІОГРАФІЯ

РІЖНЕ

РЕЦЕНЗІЇ І ЗАМІТКИ

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

Opłata pocztowa uiszczona gotówką.

ЛІТОПИС
ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ
X. Річник

ЧИСЛО 1. СІЧЕНЬ 1938

М. Самокиша. — Бій українських козаків з російськими драґунами під Царичанкою в 1709 році.
Картина з часів побуту і праці мистця в Петербурзі. (До статті: Українське батальне й історичне малярство, на стор. 7).

МИКОЛА ЛЕБЕДИНСЬКИЙ

К Р У Т И

На Бахмач суне Гомель і Брянськ
І поник уже Глухів... Чернигів —
І шляхами до Київських Брам
Віє подих обиди й кормиги.

В Україну голодна Москва,
Йде з розбоєм, вогнем і мечами,
А за нею Китай, жидова
Розтеклися товпою, ордами!

Підступають Берзін, Єґоров,
І справляють гармати на Київ —
І від Харкова йде Муравйов
І лютує, казиться і виє.

...Ще недавно Софійський Майдан
Серед прапорів ріс аж під небо —
А вже нині — не наш Ромодан...
І — нема вже полків на потребу!...

І палають Дніпра береги,
І здались уже Харків, Полтава —
Топчуть Землю Святу вороги,
Гине воля здобута і слава.

І у крові полощуть мечі,
Розлилася червона потопа —
І мордують людей тисячі...
Що їм Бог і закон і Европа!

Вони смерть лиш несуть і пожар
І неволю і люту руїну —
І не видно вже сонця зза хмар...
І содома жере Україну!...

І ось триста юнацьких грудей
На московські повстало гармати —
Триста хлопців безвусих... дітей,
Забажало за край свій сконати!

Триста хлопців, як шовки, як цвіт,
Що на досвітку виріс у зарях —
Триста хлопців і кожний привіт
Свій шле у пожарах.

На червоно зогрівсь кулемет —
І вже далі набоїв немає, —
Але кожний лишає сонет
Україні на снігу кривавий!...

Триста хлопців безвусих — дітей,
Триста хлопців, соколів, рекрутів
Із піснями на грім батарей
В бій останній двигнулись на Крути!...

І з них кожний спинити бажа
Вал девятий, що суне з півночі —
І вогні на їх лезах дрижать,
І від гніву палають їх очі!...

Трицять тисяч московських штиків
Піднялося до їхніх грудей —
Україно, провадь юнаків!!!...
Бо їх смерть — Твоя слава, трофей!!!...

Святвечір у Бориславі

(Спомин з 1919 року).

Написав: *Павло Магас.*

Сонце хилилося до заходу і ховалося звільна за високі верхів'я Карпат. Останніми червоними проміннями охоплювало корони високих шибових вертничих веж та заглядало через заквітчані морозом шибки до прекрасних віль на високому Городищі. У гострому повітрі розносився стогін копальняних машин, глухий скрипіт ґасплевих линов та дзвінка пісня третяка.

Стежками сунули у вечірній імлі чорні, заялозені постаті робітників на зміну нічної шихти. Страшні, холодні машини, керовані вправною рукою вертача, смоктали вдень і ніч, в будні і свято з нутра наших піль золотодайну кипячку.

Борислав працював, гомонів, стугонів...

З брязкотом відчинив стійковий залізну браму бориславської школи, де містився запасний півкурінь і впустив на подвір'я свіжих новобранців. Десятник-справник Тарнавський приділював поквапно нових добровольців між чети поодиноких сотень, щоб на час бути готовим до святої вечері.

На дворі тріщав замерзлий сніг під рівномірними кроками стійкового стрільця та несамовито гуркотіли мотори поблизької ґазівні.

На небі засіяла перша, бліда, святовечірня зірка.

У великій шкільній салі гамір і метушня. Зібране стрілецтво порядкувало салю, розвішувало довгі, соснові фестони та складало шкільні лавки, щоб ними заступити столи та прикрашувало образи рушниками, що їх понаносили місцеві пані. Так прикрашені столи обтрусили пахучим сіном, накрили біленькою скатертю і помагали зносити святовечірні страви.

Чого там не було! Здається нічого не бракло — все жертвувало радо бориславське громадянство для свого запасного коша, для рідного війська. На почесному місці стояла пахуча, в великих полумисках, медова кутя, а з темного кута усміхався золотими колосками вівсяний дідух.

„Позір! — курінь в ліво і право глянь"! — роздалась команда пор. М. Іваника. На салю увійшов сот. Тустанівський зі старшинами бориславського ґарнізону.

По звіті і сердечних словах команданта та пор. І. Вербицького роздались по салі грімкі акорди старої коляди „Бог Предвічний".

Довго ще дзвеніли менажки, довго ще гуторили безжурно стрільці, довго ще лунала мельодія колядок.

Коло воріт школи скрипів сніг під ногами стійкового стрільця, а з далекого хирівського фронту долітав глухий гуркіт гармат.

Знову по 19-ти роках обходимо свято Різдва Христового. Але не всі з нашого бориславського куріня засядуть сьогодні до Святвечері. Сот. Туcтанівський, пор. М. Іваник, пор. Дуцько, чет. Чушав, чет. Капко та багато, багато стрільців лягло буйними головами.

А ті, що залишилися... засядуть до святвечірнього стола, згадають своїх друзів і дітям своїм розкажуть про колишні ясні, світлі дні.

Від Видавництва

Вступаємо в десятий рік видавання нашого журналу. Не тільки ця дата, але й деякі обставини, серед яких працює наше Видавництво, заставляє нас написати кілька слів до наших Шановних Читачів.

Не будемо видвигати тут заслуг нашого журналу для української історіографії, вони кожному ясні. Вже тепер не знайдете ні одного історичного нарису, ні одної історичної жерельної праці з часів наших недавніх визвольних змагань, які не покликувалися б на матеріяли, поміщені в Літописі Червоної Калини.

У рівній мірі і виховна роля нашого журналу серед нашої суспільности, зокрема серед нашої молоді не маловажна. Про це також нема вже двох думок.

Девять літ — це спорий шмат часу для воєнноісторичного журналу серед наших обставин. За цей час повставало і падало у нас богато інших часописів і журналів, які на перший погляд могли-б може будити більше зацікавлення серед широких кругів громадянства. Літопис Червоної Калини всетаки втримався цей час, виходячи точно з місяця на місяць. Це безсумнівне свідоцтво, що Літопис Ч. К. з одного боку має для своїх Читачів свою особливу вартість, якої не дасться міряти звичайними журналістичними критеріями, а з другого боку, що є у нашій суспільности люди, які уміють цими критеріями думати і їх відчувати. Ці критерії це любов до нашої визвольної традиції і турбота за її утривалення для майбутніх поколінь.

Нажаль це признання належиться досить малому гуртові наших громадян. Це треба з прикрістю ствердити, а наглядний доказ цьому дає виказ залеглостей, що його подаємо понижче.

Просимо Ш. Читачів уважно переглянути цей виказ і, зачисливши себе до одної з поданих там груп, відповісти собі на питання: як може існувати і розвиватися Видавництво, без ніяких посторонніх підмог, при такім стані передплати? Якщо уважаєте, що наш журнал заслугує на прихильне відношення до нього, то витягніть з цього відповідні консеквенції: вирівняйте залеглу передплату, оскільки з нею залягаєте, і перешліть передплату на 1938. рік.

Стан передплати „Літопису' з днем 31. XII. 1937.

Надплатили на 1938 р.		27
Заплатили	до 31. XII. 1937 р.	295
„	за 3 кв. „	146
„	„ 2 „ „	290
„	„ 1 „ „	119
„	до 31. XII. 1936 р.	127
„	за 3 кв. „	27
„	„ 2 „ „	43
„	„ 1 „ „	18
„	до 31. XII. 1935 р.	40
„	за 3 кв. „	14
„	„ 2 „ „	20
„	„ 1 „ „	10
Залеглість за давні роки		45
		1.221

Місячні кошти видання „Літопису Ч. К.":

Склад і друк	зл. 328.—
папір	„ 123.—
редакція	„ 100.—
адміністрація	„ 130.—
гонорарі	„ 100.—
кліші	„ 100.—
оплата гуртом	„ 24.—
порто	„ 68.—
папір на опаску	„ 2.—
разом	зл. 975.—
кошти видання щомісячного безплатного додатку	„ 250.—
Разом	зл. 1225.—

Одна місячна передплата виносить пересічно одного золотого. Якщо би всі 1221 передплатників платили свою передплату точно з гори, то Видавництво покривало б вповні всі кошти видання. Та із зіставлення видно, що дійсних передплатників, зараховуючи до них і тих, що заплатили лише до 31. X. 1937 р., має Видавництво тільки 467! Всі інші платять з опізненням, а тому Видавництво має вічні клопоти зі своїми платностями.

А тимчасом Видавництво рішилося на окремий більший видаток, видаючи щомісячний безплатний додаток до Літопису Ч. К., в 1937 р. Спомини ґен. А. Кравса „За Українську Справу". В 1938 р. виходитиме, як безплатний додаток, впродовж цілого року цінна праця д-ра Володимира Січинського „Чужинці про Україну". Адміністрація вишле з січневим числом „Літопису" перший аркуш цеї праці всім П. Т. Передплатникам, щоби запізналися з поміщеними в ній цінними матеріялами. Та дальші аркуші зможемо висилати вже тільки тим П. Т. Передплатникам, що порозуміються з Адміністрацією щодо сплати залеглости, а біжучу передплату платитимуть точно з-гори.

Управа і Редакція.

Акт 22. січня 1919 року

Спомин.

Написав: Іван Юріїв, б. сотник С. С.

Дня 1. грудня 1918 року, коли то війська Осад- ного Корпусу облягали Київ, прибула до Хвасто- ва з Галичини делеґація у складі д-ра Дм. Ле- вицького і д-ра Льонгина Цегельського, щоби перевести зєдинення Галичини з Великою Укра- іною. Того дня делеґація підписала ось такий акт: „Іменем Української Народньої Республики Директорія: Володимир Винниченко, Симон Пе- тлюра, Федір Швець і Панас Андрієвський і іме- нем Західньої Української Народньої Республики д-р Льонгин Цегельський і д-р Дмитро Левиць- кий як повновласники Української Національної Ради і Державного Секретаріяту заявляють: Йдучи за найгарячішим бажанням Українського Народу обох Українських Народніх Республик бути як найскорше і на віки злученими в єдиній неподільній незалежній та суверенній Украін- ській Державі та виповнюючи висловлену вираз- ну волю верховних і рішаючих Тимчасових Орга- нів обох цих держав а саме: волю Українського Національного Союзу й установленої ним Дирек- торії з одного боку та Української Національної Ради і Ради Державних Секретарів з другого боку злучитись в одно державне тіло, заключаємо цим слідуючий передвступний договір про державну злуку"... І тут ішло 5 пунктів.

В § 3. обі сторони уважають себе посполу зобо- вязаними цю державну злуку можливо в найко- ротшому часі перевести в діло так, щоби справді неподільну утворити державну одиницю. В § 4. застерігають собі обі сторони задержання тери- торіяльної автономії з огляду на витворені істо- ричними обставинами культурні і соціяльні окре- мішности. По повороті делеґатів до столиці ЗУНР. Станиславова 3. січня 1919 р. відбулося торжественне засідання найвищого законодат- ного орґану Гал. України Української Національ- ної Ради, на якому одноголосно винесено таку ухвалу: „Українська Національна Рада виконую- чи право самоозначення Українського Народу проголошує торжественно зєднання з нинішним днем Західньої Української Народньої Республи- ки з Українською Народньою Республикою в од- ну одноцільну суверенну Українську Республи- ку". Тамже порішено вислати до столиці УНР Києва окрему делеґацію для формального пере- ведення злуки. Рівночасно делеґація мала взяти участь у Трудовім Конґресі, який мав відбутися 23. січня.

В Штабі Осадного Корпусу очікували приїзду делеґації. В день приїзду Штаб видав ріжні дору- чення, щоби гідно випала зустріч делеґації. Тому, що штабових самоходів не вистарчило би для приблизно пів сотні делеґатів, командантура Штабу мусіла зареквірувати кільканацять при- ватних самоходів на кілька годин для вжитку де- леґації. Висланий на Хрещатик старшина спинив продовж пів години 16 самоходів, записав їх ре- єстраційні числа і казав на означену годину ста- витися на головному двірці. Тимчасом коман- дант Штабу одержав доручення приготовити для делеґації кватири і вечеру у Ґранд Готелі на Хре- щатику, який ще до половини січня займали німці. Треба було відчистити кімнати і прибрати салю, в якій мала відбутися спільна вечера. На стрічу гостей делеґовано двох старшин галичан: політичного референта Штабу Осадного Корпусу військового старшину*) Юліяна Чайківського, який мав виголосити привитальну промову і ко- манданта Штабу сотника Івана Юрієва, автора цих рядків. Крім того вислано почесну сотню з прапором і музикою під командою галичанина сотника Бялого. Сотня у бойовому виряді в французьких шоломах уставилася на пероні, а оба відпоручники Штабу поруч, але ближче до залізничого шляху.

У всіх настрій дійсно святочний, бо незабаром стрінемо земляків з Галичини, а стрінемо їх як співгосподарі столиці. Командант стації весь час заглядає на захід чи не видно потягу, бо вже сиґналізували виїзд з Посту Волинського. Неза- баром показується у далечині перед льокомоти- ви, яка щораз то більшає. Врешті потяг задер- жується перед стацією. Із засніжених вагонів ви- сідають делеґати. Пізнаю між ними полк. Вітов- ського і шкільного товариша четаря Дмитра Па- лієва. Полк. Вітовський в австрійській уланці. Тимотей Старух у січовицькій шапці з січовою лентою через плече. Багато делеґатів несе валіз- ки, а деякі навіть військові чорні куферки на яких видніють ще білі „цісарські" написи: К. у К. Інфантеріреґімент №.... Військовий старшина Чайківський витає делеґацію промовою, зачина- ючи словами: Батьки Галицької Землі! Сотник Бялий командує: в право глянь! і здає звіт полк. Вітовському, який переходить перед фронтом сотні. Музика грає національний гимн. Військо- вий старшина Чайківський відїздить першим самоходом я лишаюсь і розміщую делеґатів по самоходах, які шнурком відїзджають по Беза- ківській до міста. Останнім самоходом їду до Ґранд Готелю.

Застаю вже всіх на місці. Делеґати розташо- вуються по кімнатах. На коридорі стрічаю ко- лишнього свого професора математики зі ста- ниславівської ґімназії Павла Чайківського, якому пригадуюся. Вечором засідає ціла делеґація за столами уставленими підковою до спільної вече- рі. По середині президія делеґації, командант і Штаб Осадного Корпусу: полк. Коновалець, полк. Мельник, військ. старшина Ю. Чайківський, сотн. Матчак і інш. відтак представники Міністер- ства Закордонних Справ. У сусідній кімнаті умі- щена орхестра. Підчас вечері, яка пройшла в бра- терськім настрою виголошено цілий ряд промов.

Делеґація замешкала в Ґранд Готелі і почала ближче знайомитися з Києвом і суєтливим сто- личним життям. Це був час підготовки Трудо-

---

*) підполковника.

вого Конгресу, який мав розпочати свої наради 23. січня. Делегація мала взяти в ньому участь і тому була втягнена у вир підготовчої праці. Зачалися стрічі, конференції тощо, які затягалися нераз до пізньої ночі. В Києві був оголошений стан облоги отже вуличне життя по 10-ій годині зовсім завмирало. Щоби дати делегації змогу рухів по год. 10-ій вечором видав я усім делегатам поіменні дозволи на право ходження по місті по год. 10. Вже по війні зн. десь 1921 р. показував мені один учасник делегації такий дозвіл і дуже жалую, що не порадив я йому здепонувати його в музеї НТШ у відділі воєнно-історичних памяток. Точний список усіх делегатів мав я ще у 1922 р., але пізніше на превеликий жаль той список десь пропав. Тепер памятаю вже лиш кілька прізвищ: д-р Лев Бачинський, д-р Бурачинський, полк. Вітовський, четар Паліїв, д-р Льонгин Цегельський, Шмігельський, Перфецький, Сандуляк, Тимотей Старух, Степан Витвицький і Павло Чайківський.

Столиця України гостила в своїх мурах представників Галицької Землі. Офіціоз „Україна", що виходив у величезнім форматі, оголосив інтерву з головою делегації д-р Л. Бачинським такого змісту: Делегація галицької і буковинської України зложена з представників усіх партій Галичини прибула, щоби офіціяльно нотифікувати одноголосно приняту ухвалу Української Національної Ради про злуку обох Українських Республик. Комісія делегації має у подробицях обміркувати поодинокі питання щодо обєднання. В Трудовім Конгресі делегація радо візьме участь як гості. Ми сподіємося, що наш голос може заважити і причинитися до розвязання цих важних питань, які ставить собі за мету Трудовий Конгрес. На жаль, ми не мали змоги перевести виборів до Конгресу, однак завважати мушу, що в складі нашої делегації заступлені всі політичні напрямки. Дальше висловив голова делегації побажання, щоби так як увесь народ Галичини і Буковини, що зєднався в одну нерозлучну цілість для захисту української державности, щоби так усі українські партії УНР обєдналися з цією самою метою. Тільки сильні підстави УНР, могутня національна свідома армія являються певною запорукою розвитку і процвітання Українських Республик.

Становище української столичної преси до делегації було дуже сердечне. Обговорюючи передвступну умову ЗУНР з УНР преса стверджувала, що умова задержує непорушним той лад, що витворився на Українських Землях колишньої Австрії. Землі ті матимуть Національну Раду і Державний Секретаріят, свої форми місцевого самоврядування та свої закони. І тільки Установча Рада обєднаної Держави має остаточно вирішити ті форми, в які виллється обєднання і той лад, що буде заведений у Соборній Українській Державі. Цей спосіб мав підстави практичної ваги і політичної доцільности. Що найдоцільнішим було таке ставлення справи бачимо на пізнішім досвіді польської держави, яка з уніфікацією кодексу карного і цивільного здержувалася кільканацять літ, а тимчасом поодинокі дільниці користувалися старими законами з займанницьких держав. — Так само мусілоб бути з двома областями Української Держави, які довший час жили під цілком відмінним політичним режімом. Вони витворили багато власних рис у праві, побуті, звичаях, а навіть у психіці свого населення. Велика Україна знаючи з досвіду російський централізм, не хотіла йти шляхом українського централізму. „Землі, — писала столична преса, — що мають своєрідне обличчя мають право на найширшу автономію, що одиноко може забезпечити їм шляхи до всестороннього їх розвитку і тісного та дійсно братерського співжиття. Лиш господар тих земель Український Народ в Установчій Раді витворить такі умовини, які найкраще відповідатимуть особливостям усіх частин нашої широкої Батьківщини від Кубані до полонин угорської України. Віримо, що й зелена Буковина незабаром прийде до єдиного гурту. Шлемо знад широкого синього Дніпра братерський привіт галицьким ланам, буковинським та угорським полонинам. Закликаючи усіх до спільної праці на користь вільної обєднаної Великої Батьківщини".

Сот. С. С. Іван Юріїв, автор цього спомину.

19. січня о год. 12-ій вполудне відбувся величавий похорон поляглих під Мотовилівкою і в боях за Київ, в якому взяла участь делегація, а 20. січня відбула вона спільне засідання з Директорією і Радою Міністрів УНР.

Торжество проголошення Соборности було назначене на 12 годину 22. січня і мало відбутися на Софійській Площі. Цей день проголошено всенароднім святом. В школах 22. січня був вільний від науки, в урядах й інституціях день вільний від праці. Ціле місто прибрало святочний вигляд. Доми прикрашено національними прапорами, килимами і державними гербами. Всі державні, міські і земські установи були гарно декоровані.

О год. 9 рано в усіх церквах відправлено богослуження. Перед 11-ою виходять з усіх церков процесії, збираються на Софійській площі і займають призначені для себе місця. Так само прибувають на площу школи з прапорами й орхестрами, професори й організації. Вже від самого ранку народ заляг усі вулиці, що сусідують з площею. Відділ полевої варти і командантська сотня під командою команданта Штабу вдержує порядок. Вкінці зближаються військові частини, що мають брати участь у дефіляді. Біля памятника Хмельницького займають окремі місця: Штаб

Українці міста Вінніпеґу в гідний спосіб вшанували память найкращих синів України. За ініціятивою б. хор. УСС. Дм. Микитюка та пароха прокатедральної церкви св. Володимира і Ольги о. д-р В. Кушніра висипали бувші стрільці Укр. Гал. Армії, своїм товаришам по зброї прекрасну могилу на українськім цвинтарі Вінніпеґу.

Осадного Корпусу, члени Трудового Конґресу, члени Національного Союзу, дипльоматичний корпус і вищі старшини армії УНР, члени міської Управи і т. д.

О год. 12-ій вполудне прибуває на площу Директорія, Рада Міністрів і галицька делеґація. Грімким голосом читають грамоту злуки: „В імені Української Народньої Республики... проголошує Директорія велику подію в історії українських земель... зеднання в одну суверенну Народню Республику — чути поодинокі слова. — Від нині зливаються в одно віками відділені одна від другої частини України. Від нині Український Народ визволений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу обєднати всі змагання своїх синів для створення нероздільної незалежної Української Держави на добро і щастя Українського Народу!"...

Відтак відслужено короткий молебен закінчений многоліттям Українському Народові й Урядові. Діякони в чотирьох кінцях площі глибокими басовими голосами проголошують грамоту народові. Орхестра грає національний гимн. Зачинається дефіляда, яку провадить полковник СС. Іван Чмола. Стрункими лавами проходять під звуки бадьорого маршу частини дивізії Січових Стрільців. За ними йдуть школи, професори й інші організації. Акт проголошення Соборности скінчився.

На другий день, себто 23. січня в будинку київської опери розпочав свої наради Трудовий Конґрес, який тривав до 28. січня і закінчився проголошенням окремого універсалу до українського народу.

ВОЄННІ УСМІШКИ.

Дурна історія

Лисі й сиві члени „Молодої Громади" сиділи в задимленій кімнаті й балакали про всякий воєнний трафарет. Перебалакали про коней — зійшли на дівчат. Колись молодий четар, тепер посивілий і грубий добродій Г. сказав таке:

— Щодо дівчат — то є ріжні. Бувало за моїх воєнних часів, пане, що тиждень чоловік гуляв з нею, а як виїжджав, то навіть не вийшла на поріг подивитися. Але був раз і інакший випадок. Памятаю — це було в однім селі під Тернополем, ми там стояли десять днів. Я мешкав у школі — там була дівчина. Ну, коротко, залюбилася в мені. Залюбилася по самі вуха. Це була донька учителя. Коли ми вже мали відїжджати — вона прийшла в ночі до мене, на пальцях, лише в легонькій нічній сорочці і шляфрочку і перше слово її було: — Пссст! Мама почує!... А мама була вже старенька, спала побіч. Я очевидно зірвався, накинув на себе плащ, бо не випадало мені бути в ліжку і кажу: — Панно Олю — що ви робите? А вона: Ах, я не можу без вас бути, як ви поїдете... І до мене — закинула мені руки на шию — тай мало не плаче. — Я поїду з вами... Я успокоюю як можу, кажу, що це не можливо — я нині тут, завтра там — врешті насилу відорвав від себе і випхав до сіней. На другий день відходимо — Олі нема. Слава Богу. Виходимо за село, а там гульк! стоїть сердешна і чатує. Тай знову до мене. А я їхав на коні. Зліз я з коня і підходжу до неї. Знову та сама історія. — Я поїду, там де ви, там я... Я буду ходити слідом за вами... Я це і тамте... Так зовсім, як у тій пісні — буду хусти прала, зеленеє жито жала... Ну, знаєте дурна ситуація. Я кажу, панно Олю, як скінчиться війна я до вас приїду... Та де! Промовляє, а сльози має в очах...

В цьому місці той і тамтой „молодогромадець" витяг хусточку і, грімко витираючи ніс, обтер нишком сльозу. От кохання! Як зворушує...

— Ну, і врешті, бачучи, що це не переливки, — я скачу на коня, тай кажу:

— Прощайте!

Вона до мене, і головою пригорнулася до мойого сідла. Зовсім, як на малюнку. Тай держиться руками. Бачу — куреня вже не видко — я покинув коня острогами і — поїхав. Навіть не оглянувся назад. І більше я вже її не видів.

Товариство помовчало хвилинку, врешті один каже:

— Знаєш, таке кохання йде на вагу золота. Ти не оцінив його... А гарна була та Оля?

— Ну знаєш... не зовсім. Можна сказати навіть — погана, властиво дуже погана і... горбата трохи... Ну і мала грубі ноги...

Той і тамтой „молодогромадець" скривився, розчарований:

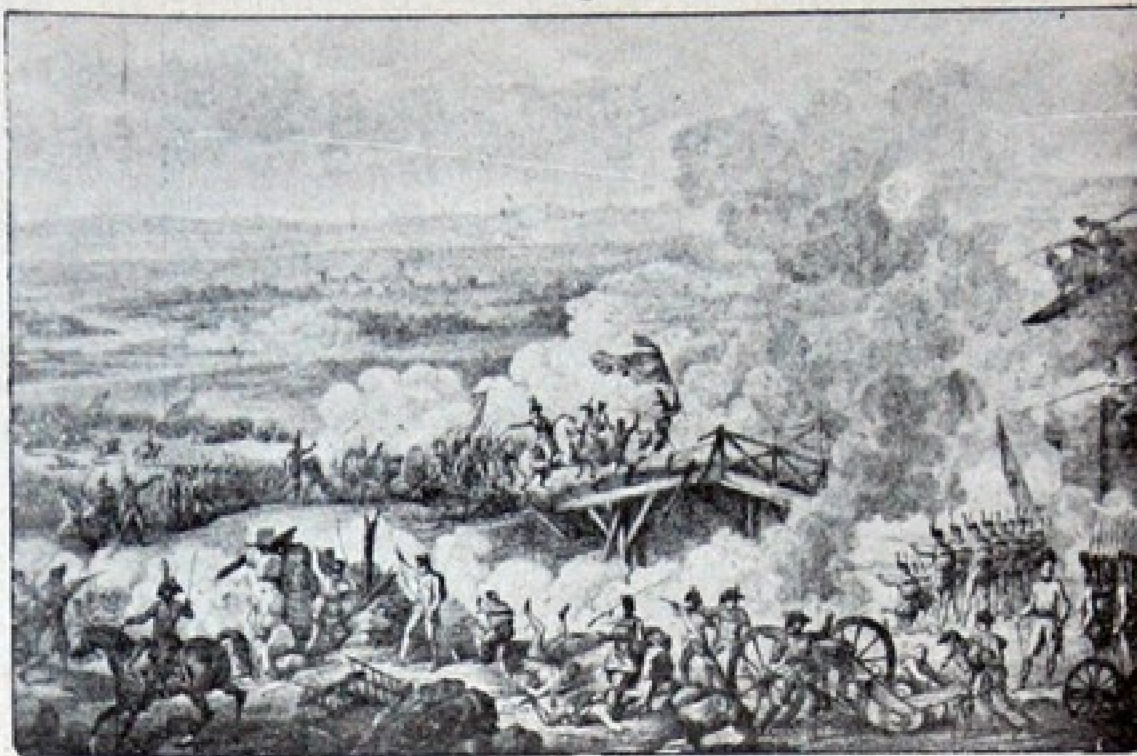
— Дурна історія...

— Дурна... — І розмова зійшла на що інше.

ФЕДЬ ТРИНДИК.

Українське батальне й історичне малярство

Написав: *Д-р Іван Іванець.*

К. Верне (1756—1836). Бій під Арколе.

Верне присвятив свою творчість виключно прославленню наполеонської епопеї. Був дуже плідний і про нього кажуть, що звів на своїх картинах більше боїв, чим наполеонська армія.

Визвольні змагання переорали не лиш ґранатами українську землю, вони переорали наскрізь психіку народу, що став нацією. Самозрозуміло, що перебуті бої, покладені жертви викликують бажання закріпити їх в письмі та образі. З розвиненим вже у широких масах культом традиції відчувається болючо недостаток памяток і творів в яких жило би минуле! Повстав голод на літературні та мистецькі твори батально-історичного жанру.

Воєнні мотиви по своїй емоціональности з давен-давна належали до найбільш улюблених сюжетів образотворчого мистецтва. У часах новіших в добі понаполеонській зі зростом національних почувань і культу традиції в Европі повстає просто культ батального і історичного малярства. Тоді то вийшов цілий ряд малярів-спеціялістів батальної живописи, а цілий ряд репродукцій популяризували ці твори серед широких кругів громадянства.

Делякруа. Марселеза.

Делякруа один з найвизначніших малярів Франції, представник т. зв. романтичної школи, створив цілий ряд картин батального жанру, до яких брав теми зі Сходу та Африки.

Баталістика по свому завданню і змісті належить до найбільш складних видів малярства і вимагає крім вродженого темпераменту ще й великого вишколу в опануванню ремесла, знання рисунку, почуття руху, змислу композиції. Опрацьовання кожньої картини зокрема вимагає передвступних студій з фраґментами, які входять у картину.

Хто визнається в історії мистецтва, той знає скільки праці вложено в т. зв. історичне і батальне малярство і як воно постепенно розвивалося. Яку піддержку мали мистці цього жанру і як їх праці були оплачувані. Не від речі буде зазначити ще й те, що батальні історичні картини повнили для широких верств ту функцію, що її нині виконує фільм на історичні і батальні теми. Тому свого часу було широко розвинене і культивоване т. зв. панорамічне малярство, де в округлих будинках були велитенські образи, що відтворювали моменти відомих битв. Були вони вислідом співпраці навіть і більшої кількости малярів, що працювали під такби сказати одною режісерією та при помочі заінтересованого капіталу.

Коли це все ділялося, на Україні відбувався щойно повільний процес відродження, а багато талановитих мистців українського походження ставали ґльорифікаторами чужої слави. (Прим. Ю. Коссак в польському малярстві, Бенчур в мадярському).

Українська баталістика на убогім тлі української дійсности і національної неоформности не могла розвинутися і не стала тим, чим могла б бути відповідно до темпераментности і талановитости нації. Та всеж традиції її в нас давні. Вже у давнину батальне малярство займало поважне місце та було значно більше розвинене, як у інших славянських народів.

Найстарший збережений баталістичний сюжет в історії українського ґраверства був уміщений

Месоне. Відворот Наполеона з Москви.

Месоне став широко відомий своїми картинами з темами наполеонської епохи, яку дуже докладно простудіював. Картини його осягали величезні ціни. Месоне творив з кінцем XIX. ст.

у відомих віршах на похорони гетьмана Конашевича Сагайдачного. Крім портрету на коні самого гетьмана була дереворитна ілюстрація, що представляє здобуття козаками турецької фортеці Каффи. На ньому бачимо на першому пляні козацькі чайки і судна, на дальшому фортецю, на якої мури вдираються драбинами козаки, що вже вспіли причалити до суші. З розвоєм ґраверської техніки, коли крім дереворитів приходять і мідерити повстають чимраз складніші батальні композиції. До великої досконалости доходить у своїх працях Тарасевич, що вчився в західній Европі, а опісля працював у Києві.

Доба Мазепи видала цілий ряд мистців-ґраверів (їх вичислив і схарактеризував відомий історик українського мистецтва В. Січинський у своїй статті, Літопис „Червоної Калини" ч. 10, р. 1935), що виконали чи то окремі баталістичні праці чи вповадили поодинокі військові сцени у ґравюрах українських міст і фортець.

З розвалом української гетьманської державности і упадком української культури прийшов і занепад плястичного мистецтва, що так талановито почало себе проявляти.

Українські мистці стали працювати в Петербурзі чи Москві. Їх творчість на Україні не була нікому потрібна. Доперва з т. зв. відродженням українства, коли розбуджений літературними творами сентимент до рідного побуту рефлектує і в плястичному мистецтві, появляються малярські твори, що їх тематика взята з рідньої історії. Так всесторонньо талановитий Корнило Устиянович творить настроєву картину, що представляє гетьмана Мазепу перед переправою через Дністер по полтавській катастрофі.

Популярний ілюстратор російських журналів М. Іжакевич з великим талантом писує сцени з козацьких боїв, а Васильківський романтик полтавського краєвиду студіює козацьку старину, відтворює козацькі типи та творить настроєві картини з батальними мотивами українського степу.

Багато цінного батально-історичного елементу є в творчості Сластьонова і М. Ждахи. Перший з них відомий у нас зі своїх ілюстрацій до Шевченкових „Гайдамаків", другий з барвних ілюстрацій до українських історичних пісень, що вийшли були як поштові листівки. Оба мистці романтики — патріоти з великою любовю опрацювали козацьку тематику своїх картин та заподали незвичайно цінний матеріял по одежі, зброї і виряді.

Слід згадати теж і відомого польського маляра-баталіста монахійської школи Йосифа Брандта, що захопився був красою українського степу і його побутом.

Він змалював цілий ряд картин, що представляють бої козаків з татарами та у великій мірі став в Европі популяризатором козацького імени. Вплив Брандта почувається і в творчості найвизначнішого українського баталіста Самокиші, що посвятився спеціяльно батальній живописі, відбув окремі студії в Петербурзі у школі Рубо та відтак у Парижі в Детайля, здобув у Росії велику славу та став вкінці сам професором батальної живописи у Петроградській академії. Самокиша крім цілого ряду картин, що зображували побут і дії російської армії (автор брав участь в російсько-японській війні в характері маляра-кореспондента), не занедбував українського жанру.

Мимо великих успіхів в Петербурзі Самокиша держав живі звязки з Україною радо тамтуди виїздив та брав українську тематику для своїх картин. Він враз з Васильківським, що проживав постійно в Полтаві виготовив рисунки до альбому „Українська Старовина", в яких то рисунках крім їх мистецької вартости видно і документарне знання побуту. По смерти Рубо став М. Самокиша професором батальної живописі при Академії Мистецтв. Самокиша живе і творить до цього часу і має до 90 літ. Підчас революції опинився він на Криму, а відтак пізніше став працювати у Харкові. Крім цілого ряду батальних картин на теми з революції і червоної армії (державних замовлень), взявся він за історичні теми з минулого України, щоби виповнити прогалину, що її дає в нас недостача т. зв. „історичного малярства". Намалював цілий ряд картин між інш. Бій під Жовтими Водами, Вїзд Хмельницького у Київ. В романтичній добі т. зв. українізації Самокиша згуртував біля себе школу українських баталістів. Самокиша посвятився був виключно баталістиці і як баталіст є він до цього часу в нас найбільше досконалий.

За батальні теми брався відомий, популярний зі свого кілька разів репродукованого „Вїзду Б. Хмельницького у Київ" М. Івасюк. Він родом з Буковини. Малярські студії відбував у Відні і Монахові саме в часах живого розцвіту батального і історичного малярства в Европі. Баталістика не лежала в темпераменті Івасюка, що мав поводження як потретист. Та він свідомо з громадського так сказатиб обовязку хотів виповнити недостачу історичного малярства та прославити в першу чергу світлу память найбільшого гетьмана України. Над „Вїздом до Ки-

ева', який є картиною дуже великих розмірів працював ряд літ. Дав твір, в якому нема вправді динаміки, ні патосу та який сповнив велику культурно-виховну місію.

Забули в нас про Евгена Турбацького, що не мав фахової мистецької освіти та був дуже талановитим. В старих книжечках „Просвіти" можна найти його ілюстрації на історичні і батальні теми. Його авторства був цілий ряд популярних колись переписних листків з історичними та батальними темами. З Турбацького міг був вийти дуже великий маляр, шкода лиш, що нікому було про те подбати.

Належить згадати теж і про праці Монастирського талановитого маляра, що свою освіту завершив у мистецько-промисловій школі у Львові. Романтик по своїй вдачі, А. Монастирський дав кілька настроєвих картин з козацькими мотивами

М. Самокиша. Бій Кривоноса з Яремою Вишневецьким. Одна з новіших праць мистця з часів його діяльности в Харкові.

У великій мірі був предиспонований до баталістики О. Курилас маляр з великим обсерваційним почуттям руху та майстер скорої виразистої техніки. Про цю його прикмету свідчать наглядно його праці з часів побуту при УСС, та виготовлені ним ілюстрації.

Слід згадати при тій нагоді забутого у нас маляра В. Кобринського автора ілюстрацій до читанки для учнів І. кляси ґімн., яку перед війною зладив А. Крушельницький. Кобринський студіював малярство в Петербурзі, а відтак у Празі. Потім переїхав на Радянщину і не знати, що з ним сталося. Він був добрим портретистом та при цьому інтересувався історичним жанром. Кобринський мав дуже ґрунтовні студії і вмів багато

В літах повоєнних здобув собі відразу імя Л. Перфецький своїми повними життя і темпераменту працями передівсім рисунками. Л. Перфецький уроджений баталіст. Велика шкода, що в мало сприятливих відносинах української дійсности не мав він змоги розвинути вповні свого дійсно блискучого таланту.

Згадати б також про ілюстрації батального жанру видатного нашого карикатуриста Е. Козака — роблені принагідно та з почуттям руху і динаміки. В батальному жанрі мігби Е. Козак дати цінні речі.

На висоті стоять і рисунки на воєнні теми талановитого Р. Чорнія, а в останньому часі А. Климко взявся за баталістичну тематику.

Судилось було і мені до деякої міри попрацювати на полі української баталістики в часі своєї служби при УСС. За час визвольних змагань працював я дуже свідомо над зібранням матеріялів з воєнного побуту. Всі ті праці попали на В. Україні підчас ліквідації УГА. Це стало було в свій час великим ударом для мене.

Л. Перфецький. Бій під Крутами.

Можливо, що відтак зробив я і зле, що не скористав з запрошення М. Самокиші, що хотів мене мати учнем і помічником при своїй праці у Харкові.

Визвольні змагання скінчились катастрофою, якої консеквенції відчуваємо. — Не може як слід розвиватись українська культура і пластичне мистецтво. Та похід що розпочався свого часу йде. У шаругу чи темну ніч стає він надто повільний, та є в ньому нестримне бажання йти вперед. І прийде час, що вийдемо ще на широкий шлях і певне, що повстануть твори зокрема батального і історичного малярства, що і в них обявить себе вповні темперамент і талант народу.

Повстання Центральних Установ Українського Морського Відомства у 1917 році

Написав: *Святослав Шрамченко*, лейтенант фльоти.

Центральні Установи Українського Морського Відомства повстали 22 грудня 1917 року, коли то Ґенеральним Секретарем по Морським справам призначено відомого громадського діяча Дмитра Антоновича, який і видав перший, тепер історичний наказ по Ґенеральному Морському Секретарству У. Н. Р. 23 грудня 1917 р. за ч. 1 а. Цей наказ вже був наведений в „Літ. Черв. Калини" за 1936 р. ч. 6. стор. 2.

Не дивлячись на присутність тоді у Києві старшин фльоти, фаховців, свідомих українців, Центральна Рада не хотіла на жаль для добра держави, поступитись своїми соціялістично-партійними принципами, щоб поставити на чолі Укр. Морського Відомства досвідченого моряка-знавця — безпартійного націоналіста, а призначила людину партійну, яка хоч і була переповнена добрими бажаннями, але в морських справах абсолютно нічого не розуміла, вона і призначення цього не хотіла, але мусіла приняти.

Другим по черзі Наказом по Ґенеральному Морському Секретарству з 23 грудня 1917 р. за ч. 1 б. призначений Підполковник по Адміралтійству Володимир Савченко-Більський (Член Ради Укр. Чорноморської Громади) Директором Канцелярії Мор. Ґенер. Секретарства, Підполковник Воєнно-Морського Судового Відомства Вадим Богомолець (Член Ради Укр. Чорномор. Громади) юріст-консультом при Ґен. Мор. Секретарстві і Лейтнант фльоти Михайло Білінський (Член Укр. Воєнно-Морського Штабу Балтийської фльоти) завідуючим Контролем Ґен. Мор. Секретарства — всі три від 22 грудня 1917 р.

Того-ж 23 грудня видано черговий Наказ за ч. 2, який мав своїм змістом справу, яка була за дрібною справою, щоб нею займавсь сам Ґенеральний Морський Секретар і потребував видати Наказ по Секретарству. Цей Наказ відносивсь до бешкетів, трусів і самовільних арештів, які на власну руку переводив тоді у Києві (на то ж була команда міста і міліція!) „Чорноморський курінь ім. Гетьмана Петра Сагайдачного". Цей курінь був сформований Укр. Чорноморською Радою у Севастополі з матросів Чорноморської фльоти в кількости 600 людей і був надісланий у Київ на захист Центральної Ради. Свого часу Центральна Рада урочисто його зустрічала. Курінь в досить швидкім часі зbольшевичивсь, став займатись неналежними йому справами так, що коли нарешті треба було виконати своє пряме завдання, то цей обовязок виконала з 600 людей горстка з пару десяток матросів цього куреня.

Черговим по Секретарству Наказом був вже цікавий Наказ державного напрямку, складений під впливом наших воєнно-морських чинників, який голосив так:

Наказ
по Ґенеральному Морському Секретарству
„24" грудня 1917 р. — ч. 3. — м. Київ.

Непохитно виконуючи у флоті постанову Уряду Української Народньої Республики про теріторіяльне комплектування армії, приписую дати всім і військово-зобовязаним по воєнних портах і заводах робітникам, яких покликано до служби поза межами України, Криму, Бесарабії і Кавказу, відпустку на термін від трьох до пяти тижнів, залежно від далекости шляху, щоб після відпустки вони зявилися б до своїх місцевих військових начальників і від них дістали б нове призначення.

Ґенеральний Секретар Морських Справ
Д. Антонович.

Далі, відповідаючи злому духові того часу: що раз вже було призначено старшин фльоти, хоч і свідомих українців і заслужених морських діячів, але безпартійних, Наказом ч. 4. з 24 грудня 1917 р. призначено до них добродія Володимира Лотоцького (нині большевика) політичним комісарем-головою Політичного департаменту при Ґенеральн. Мор. Секретарстві.

Потім іде історичний, але на жаль надзвичай безграмотний з військово морського боку, наказ, який все-таки приведемо повністю, бо він зафіксовує факт піднесення українського прапору лінійним-кораблем велетнем-дреднавтом „Волею":

Наказ
по
Головному Морському Секретарству
„24" грудня 1917 р. ч. 5. м. Київ.

Вітаючи товаришів з підняттям Українського прапору на „Волі" (на лінійному кораблі „Воля"!), прошу вжити всіх заходів до укомплектування (очевидно: повного) „Волі". для чого з Києва висилається всіх кого можливо (?), також виписуються українці з Балтики; крім того прошу перевести тимчасово (?) на „Волю" українців у потрібному числі з берегових команд, або зі старих пароплавів (очевидно: кораблів, бо термін пароплав має торговельне значіння), що стоять у гавані (очевидно: у Севастопольському порті) і вихід яких з шерегу не відібється (на силі) воєнної флоти Української Народньої Республики.

Ґенеральний Секретар Морських Справ
Дм. Антонович.

Наказом ч. 6. з того ж 24. грудня 1917 р. призначено молодшого ординатора Гельсінґфорського тимчасового морського шпиталю в. мор. лікаря Підгаєцького Головою Ґенеральної Санітарної Управи Мор. Секретарства, а вик. об. старшого ординатора того-ж шпиталю в. мор. лікаря Крупського і урядовця транспортової фльотилії Ковинського членами цієї ж Управи — всіх трьох від 23. XII. 1917 р.

Так і був покладений самий початок у грудні 1917 р. вищих центральних установ Укр. Мор. Відомства.

Слідуючі Накази по Мор. Відомству були вже в січні 1918 р.

Де похоронено кн. Романа Мстиславовича

Написав: *Теофіль Коструба.*

Останні розкопи дра Я. Пастернака в Галичі, відкриття катедри Ярослава Осмомисла, насувають цілу низку питань, досі не вияснених якслід. Між іншим заходить також питання, кого поховано в галицькій катедрі? Звичайно говориться, що тут похований і князь Роман Великий, творець Галицько-волинської Держави[1]). Але ближчий розгляд джерел, що інформують про місце похорону Романа Мстиславовича, доводить до іншого висновку. Місце останнього спочинку наших князів вяже зі собою цілу низку спогадів, тому не байдуже для нас знати, де кого з них поховано.

В наших джерелах маємо дві версії про похорон кн. Романа. Одна, поміщена в Суздальськім (отже неукраїнськім, а московськім) літописі, звучить так: „Пішов Роман галицький на ляхів і зайняв два лядські городи. Але як дійшов до ріки Висли, відїхав сам із малою дружиною від свого війська, а ляхи наїхали, вбили його й побили коло нього дружину. Галичани приїхали, взяли свого князя мертвого, понесли до Галича й поховали в церкві святої Богородиці"[2]). З цього виходило б, що галицькі бояри завезли тіло свого князя до Галича й там поховали в катедральній церкві, відкритій отсе в останнім часі. та маємо ще іншу джерельну вістку, що говорить нам щось інше про місце похорону Романа Великого. В польського історика з XV. ст., Івана Длуґоша († 1480), що використав і українські історичні джерела, літописи, читаємо після обширного опису бою Романа з поляками під Завихвостом ось що: „Тіло князя Романа, що вже було на приказ князя Лестька похоронене в Сандомирі, викопали руські бояри, після звільнення бранців узятих у поляків; вони викупили (тіло) в Лестька, польського князя, за тисячу талантів срібла й завезли до Володимира (Волинського)[3])". Як бачимо, Длуґош говорить про похоронення тіла князя в Володимирі Вол., не в Галичі.

Котра ж із цих вісток правдива? Де направду поховано князя Романа: в Галичі, чи в Володимирі?

Звичайно дають першенство вістці Суздальського літопису. Він майже сучасний із подіями (доводив своє оповідання до 1205. року, себто якраз року смерти й похорону Романа), а до того нашим князем ще спеціяльно інтересувалися в Суздалі. Та всежтаки Суздаль дуже віддалений від Галича й деяких деталів із галицьких відносин там не знали, нпр. у Сузд. літописі немає ні слова про напружені відносини між кн. Романом і галицькими боярами (хоч, очевидно, не всіми поголовно, бо була й прихильна Романові партія). Зате сучасники українці й поляки добре знали про це напруження; читаємо про нього й у Волинському (чи Галицько-волинському) літописі (у натяках) і в Вінкентія Кадлубка, що писав свою хроніку в перших роках XIII. ст. Цілком інакше було відношення між Романом і волинським боярством. Роман підніс його і протеґував, а зате це боярство віддячилося йому й його синам вірністю й любовю[4]). — Але цього всього суздальський літописець не знав, хоч воно й дуже важне було для галицьких відносин.

Зате знав про це Длуґош. Ба, що більше: у Длуґоша загалом маємо багато вісток про галицькі справи, нераз таких, що навіть у знаних нам українських чи інших східно-словянських літописах не збереглися. Студії над твором Длуґоша виказали, що він покористувався перемиським літописом, що доводив своє оповідання до 1225. року[5]). З цього перемиського літопису Длуґош зачерпнув багато матеріялу про українську історію і втягнув його до свого твору. Рік 1205-ий був там певно теж описаний, отже про тодішні події міг Длуґош зачерпнути звідти вістку. Не треба хіба окремо доказувати, що в перемиськім літописі були більше достовірні вістки, як у далекім суздальськім. До того й інші ще подробиці про 1205. рік чи радше про бій під Завихвостом у Длуґоша цілком достовірні.

Вже з цього погляду на вартість джерел, що говорять про похорони кн. Романа, видко, що на більше довіря заслугує вістка Длуґоша, як вістка Сузд. літопису. Але маємо ще й інші дані, що вказують на Володимир, як на місце похоронення кн. Романа.

Роман Великий походив із волинських Мстиславовичів. Його батько, Мстислав († 1170) засчував у Володимирі Вол. катедру в честь Успення Пр. Богородиці й ця катедра робиться з того часу родинною гробницею Мстиславовичів[6]). Маємо позитивні літописні вказівки, що там похоронені такі князі з цієї лінії: 1. сам Мстислав Ізяславович († 1170. р.), 2. Всеволод Мстиславович († 1195) був князем у Белзі, 3. Василько Романович († 1269) і 4. Володимир Василькович († 1288)[7]). Інші Мстиславовичі, навіть галицькі князі, не поховані в Галичі. І так король Данило похований у Холмі[8]); його син Лев, основник Львова, як каже традиція, похований у Спасі.

---

[1]) І. Кревецький, Український некрополь. „Стара Україна", 1924, VI, стор. 76.

[2]) Галицько-волинський Літопис. Переклав і пояснив Т. Коструба. І. ч. Львів, 1936, стор. 96.

[3]) J. Dlugossii, XI, 1873, str. 175.

[4]) Гр. Павляків, Роман Мстиславич, „цар і самодержець усієї Руси". „Перемога", 1936, І, стор. 62.

[5]) Др. Є. Перфецький, Перемишльський літописний кодекс першої редакції в складі хроніки Яна Длуґоша. „Записки НТШ", т. 147, 149, 151.

[6]) Остання праця про цю катедру й інші володимирські середньовічні церкви: W. Walicki: Średniowieczne cerkwie Włodzimierza. „Rocznik Wołyński", t. II., str. 371—384.

[7]) Пор. Галицько-вол. літопис, ч. І, стор. 69, 89; ч. II, стор. 75, 107.

[8] Там само, ч. II, стор. 70.

Одиноким виїмком бувби Роман Мстиславович, якщо приймати вістку Сузд. літопису за згідну з дійсністю. Але це мало ймовірне, щоби галицькі бояри так дуже побивалися за тілом нелюбого їм князя; натомість волинські бояри, що з великою любовю відносилися до Романа, напевно старалися за всяку ціну викупити тіло свого улюбленого князя. Вони хіба не бачили ніякої рації на те, щоби робити виїмок у традиції княжого роду тай віддавати Романове тіло галицьким боярам. Таким чином із цього боку вістка Длуґоша виявляється ближчою до правди, як вістка Сузд. літопису.

З цього всього висновок такий, що князь Роман Мстиславович був похоронений не в Галичі, а в Володимирі Волинськім, у катедральній церкві, що була родинною гробницею волинських Мстиславовичів. Маємо отже слід іще одної дорогої нам могили в столичнім городі Волині.

—o—

Микулинецькі події в 1919 р.

(Доповнення до статті: 48 днів на чолі Тернопільської Військової Округи. Календар „Ч. К." 1938 р.).

Написав: *Д-р Н. Гирняк.*

В другій половині листопада виринула була поважна небезпека для запілля нашої армії, яку прийшлося Окружній Команді в Тернополі ліквідувати на приказ Державного Секретаріяту Військових Справ (в порозумінні з Начальною Командою Г. А.). На терені скалатського повіту появився був узброєний відділ поляків, який прийшов з напрямку Ярмолинці та коло села Калагарівки перейшов Збруч. Прямуючи на північний захід, посувався цей відділ в напрямі Тернополя; по дорозі вбили вояки цього відділу одного нашого міліціонера та зруйнували стаційне уладження в Прошові. В Микулинцях спинився цей відділ на фільварку ґр. Рейової і там окружили його та зліквідували наші сотні з Тернополя при допомозі відділів міліції сусідних сіл. Про цю подію згадували: др. Ст. Шухевич у своїх „Споминах' І. т., ст. 63 і 68, один польський старшина, учасник микулинських боїв — котрим посвятив він фейлетон в І. К. Ц. перед 4 роками (здається з нагоди 15-ої річниці) і врешті польський мемуарист. Станислав Вішневський, в творі „Brzeżany i Kresy Południowo-Wschodnie Rzeczypospolitej Polskiej w wojnie ukraińsko-polskiej 1918-1919". Lwów, 1935. (ст. 112). У всіх цих джерелах подано ріжні факти, які не відповідають дійсному станові річи. З тої причини вважаю конечним спинитися трохи довше на микулинській експедиції, тимбільше, що прикази в її справі вийшли від мене, що про хід боїв і ліквідації польського відділу я мав весь час точні інформації і що я досі не мав ще нагоди писати про цю справу.

Першу вістку про появу узброєного відділу поляків за Збручем перебрав полк. Вітовський в моїй прияві в команді Військової Округи нічччю з 18. на 19. XI. 1918. р. Телефонат подавав нам тільки загальний стан відділу — около 1.500 людей — із заввагою, що цей відділ заховує ворожу поставу. Ближчих даних про цю ворожу поставу телефонат нам не подавав. Але вже сам факт появи чужої військової формації в повному узброєнні на території нашої держави — та ще в часі воєнного стану — примушував нас трактувати цей відділ як ворожий. А ця обставина, що під Львовом йшла воєнна акція наших військ проти поляків, впевнила нас у тім, що узброєний відділ спішить під Львів на підмогу полякам і що він у запіллю нашої армії може наробити чимало бешкетів. Тому й приказ полк. Вітовського, даний мені зараз по одержанні першої вістки про цей відділ, щоби вислати проти нього військову експедицію, був — як вже чергового дня виявилося — оправданий.

В тім часі було в Запаснім Коші О. К. в Тернополі тільки 4 сотні новобранців в силі около 600 крісів і їх казав я вислати до Микулинець. Пізніше — здається на третій день — вирушила проти Микулинець також батерія полевих гармат, але заки вона прийшла до стрілу, наступила здача польського відділу. Твердження польського старшини, автора фейлетону в І. К. Ц., що під Микулинцями було 6.000 УСС, є рішуче незгідне з правдою. В Тернополі не було тоді ні одної чети УСС, а такої цифри, яку подав автор фейлетону, Леґіон УСС за весь час війни ані разу не осягнув. Щоправда — трохи пізніше переїзджала через Тернопіль Технічна Сотня УСС під командою пор. Клима і я на власну відповідальність задержав її в Тернополі на 14 днів для охорони державного майна на залізничім двірці поки не зорґанізував місцевого вартового відділу.

Таксамо незгідне з правдою твердження д-ра Ст. Шухевича в цитованім вище місці, що під Микулинці вислала Окружна Команда в Тернополі наддніпрянський курінь піхоти під командою полк. Кравчука. Навпаки я видав виразну заборону цьому куреневі їхати під Микулинці, бо: 1. він мав призначення негайно їхати на самбірський фронт, 2. микулинська авантура була вже у стадії ліквідації і 3. я передбачав можливість бешкетів з боку цього куреня в Микулинцях.

Тимчасом полк. Кравчук — незважаючи на виразну заборону — спинив свій поїзд на стації в Березовиці Великій, влетів зо своїм куренем на фільварок ґр. Рейової та наробив там чимало лиха, за що потягнено 1922. р. до відповідаль-

ности непричасного в цім ділі отамана Федоровича. У стадії ліквідації микулинських боїв вислав я отамана Федоровича до Микулинець з дорученням перебрати зброю та муніцію від польського відділу для Запасного Коша О. К., що він і виконав.

В третім дні боїв вивісив польський відділ білі прапори на знак здачі. Після того появилося двох старшин поза загородою фільварку, що прямували в напрямі нашої боєвої лінії. Їм на зустріч вийшов один наш старшина і йому представилися польські старшини як парляментарі для переговорів з командою нашого війська. Парляментарями були поручник — поляк і четар — чех. Їм сказано, що право ведення переговорів є застережене виключно для Команди Військової Округи в Тернополі і тільки під цею умовою, що польський відділ передтим зложить зброю по думці розпорядку Державного Секретаріяту З. У. Н. Р. Про це повідомлено відтак польський відділ, а його парляметарів відіслано в супроводі пор. Леня Івана до Тернополя.

Тимчасом наші відділи стали наближатися до загороди фільварку в позиції готовій до стрілу, але не стріляючи. Командант наших військ уважав, що білими прапорами з польської сторони повідомлено про кінець воєнних кроків і дав наказ своїм частинам наблизитися до польського відділу, щоби відібрати від нього зброю. Колиж наші стрільці підійшли до польської боєвої лінії на кілька кроків, тоді противники засипали їх ручними гранатами, а з одного місця стали остріллювати їх зо скорострілу. Тоді наші стрільці попали у велику лють, бо думали, що вивішення білих прапорів з польського боку було лише підступом, щоби заманити наших ближче та засипати вогнем. Наслідком того повстала стрілянина наосліп і наступив зовсім непотрібний пролив крови. Коли наші старшини намагалися припинити бій, то стрільці стали негодувати на них. Із зізнань наших стрільців і старшин виявилося відтак, що старшин тоді між вояками микулинського відділу не було, що вони сиділи собі спокійно в дворі, а часть їх навіть сховалася була до льоху під головним будинком двора.

Усе те ділялося в тім часі, коли польські парляментарі були в дорозі до Тернополя й у хвилі, як вони явилися в Окружній Команді, я мав уже телефонічні інформації про те, що в Микулинцях сталося. Про це повідомив я телефоном Секретаря Військових Справ полк. Вітовського, а цей дав мені знати, що сам хоче говорити з парляментарями польського відділу. За кілька хвилин явився він дійсно в моїм кабінеті і першим його кроком були острі докори польським старшинам — висказані до очей парляментарів — за те, що опустили своїх людей в тім моменті, коли їх присутність при відділах була конечна. Це якраз і було причиною непотрібного кровопролиття.

Четар чех, один з парляментарів, заявив Вітовському, що він через непорозуміння опинився в польськім відділі разом з більшою кількістю земляків. Їх поінформовано, що через Галичину їхати дуже небезпечно тому, бо там панує страшна анархія та сказано, що тільки більший відділ з повним узброєнням може безпечно перейти через край. З тої причини він і всі його земляки — числом около 160 людей — прилучилися до цього відділу тільки на те, щоби безпечно перейти через занархізовану Галичину до угорської границі, звідки сподівалися дістатися безпечно до своєї батьківщини. Чеський старшина сказав між іншим, що чехи не мають жадних ворожих замірів проти українців; а полк. Вітовський повідомив, що всіх його земляків відішлеться до дому спокійно і без перешкод, якщо вони зложать зброю по думці приписів нашого Уряду. Пізніше виявилося, що крім чехів було в цім відділі ще около 50 італійців, котрі з тимсамим заміром, що й чехи, приєдналися до польського відділу. Їх відіслано також домів.

Поляків з того відділу після розброєння інтерновано частинно в Тернополі, а частинно по провінціональних таборах. Доходження, переведені з інтернованими поляками виказали понад усякий сумнів, що в їх відділі були нетільки частини австрійських полків, але також і члени Польської Організації Військової з Правобережної України (П. О. В. — Схід). М. і. були там сини адвоката-поляка з Камянця Подільського, котрих я випадково пізнав особисто на вартівні Окружної Команди. При моїм вступі до будинку О. К. о год. 7-ій ранку стрінув я в дверях отамана Федоровича і кмдт. варти зголосив нам, що ніччю привела наша стежа ґрупку приловлених в часі втечі старшин польського відділу, роззброєного попереднього дня і що вони находяться на вартівні О. К. Я удався разом з отаманом Федоровичем до вартівні і ствердив, що цих старшин побили наші стрільці або в часі ескортування, або на вартівні. Я доручив отаманові Федоровичеві негайно перевести доходження в цій справі і стрільців, які побили полонених, віддати до покарання військовому судові. Судове слідство було дійсно переведене і суд поставив внесок на звільнення стрільців з тим мотивом, що підсудні були молоді новобранці, необізнані ще з воєнним законом. Але від того часу Команда Запасного Коша О. К. мала поучувати новобранців при вишколі про поведінку стрільця супроти полонених.

Копію слідчого акту з інформаціями про діяльність Польської Організації Військової на терені Правобережної України вислано Урядові У. Н. Р. в Києві.

Українська жінка у визвольній війні

1917–1920 р.

Написав: *Михайло Середа*, полковник Армії УНР.

(Продовження)

Люся Гурська.

Люся Гурська.

В травні 1919 року війська Директорії примушені були звільнити наддніпрянські землі і пересунутись в Галичину. Урядові інституції та організації відступили в авангарді війська. Однак сестра жалібниця Олеся Гурська не побажала евакуватися з містечка Рівного, міркуючи, що у ворожому таборі вона більше буде в пригоді для визвольної справи.

Надійшли большевики. Скоро до Рівного прибули на кріваві виступи чекісти. Другого дня вони мали у руках відомости, що поблизу міста по селах і хуторах вештається якась вродлива молодичка з мішечком за плечима і кошиком у руках. Вона торгувала вимінюючи дрібну ґалянтерію на борошно і сало. В якійсь родині, або гуртку, або навіть в натовпі вродлива молодичка оповідала про большевицькі кривди і страхіття і віщувала на адресу червоних комісарів небесні громи, які несла з-за Збруча українська армія. Селяни уважно слухали, про дещо розпитували і переконано говорили:

— „Немає на кого нам покладатися, маємо свої засоби, щоб позбутися комісарів".

Селянське слово не лишалося порожнє: в околицях Рівного червоні комісари зникали без сліду. Аґентура прифронтової чеки не чула під собою ніг, полюючи на вродливу молодичку, якою була Люся Гурська.

Траплялися для чекістів щасливі хвилини, коли вони мали Люсю вже майже в своїх руках, алеж молодичка раптово зникала з очей чекістів.

Батько Гурської був священиком на Київщині в селі Великих Степанцях (поближу Києва). Помер він за молодих років, позоставивши паніматку і дітей на ласку Божу, без мідяного грошика. Кинулася пані-матка туди, кинулася сюди і нарешті знайшла працю на становиску просфірниці. Діти її вчилися в духовних школах безплатно, на державній стипендії. По закінченні середньої єпархіяльної школи Люся почала працювати канцеляристкою у Канівській міській Управі. В Каневі панували українські звичаї і любов до свого рідного слова. Можливо, що на побут і режім місцевого життя впливала могила Т. Г. Шевченка, можливо, що місцеву атмосферу електризували ріжні національні маніфестаційні прогульки українських громад, гуртків, орґанізацій, товариств, спілок, які щорічно відвідували могилу національного Богдана — все можливо, алеж був факт, що мешканці Канева були закохані виключно в українських драматичних виставах. Українські театральні гуртки користувалися в Каневі безмежною підтримкою зі сторони місцевої інтеліґенції.

Вихована в обставинах суто українських і маючи запал до театральної праці, одного дня Люся Гурська було заманячила в рядах аматорів місцевого театрального гуртка. Перший її дебют в ро-

Сотник Кречет.
Відомий артист, чоловік Люсі Гурської. Помер на чужині.

лі Олени („Нахмарилось") трохи пізніше в ролі Насті („Хмара"), поставив на певні ноги, як говорили в Каневі, її сценічну діяльність. Однак події запаралізували її творчу працю: розпочалася світова війна. Громадські обовязки і доброчинна праця позбавили її всяких можливостей працювати на сцені.

Надійшов 1917. рік. Вибухла „безкровна" російська революція. Люся покинула Канів і перенеслася до Києва, лічучи, що її місце там, де збираються бойові кадри за волю і незалежність Батьківщини. В Києві вона працювала в культурно-освітніх організаціях, що обслуговували перші національні військові формування.

В часи Гетьмана вона служила канцеляристкою в експедиції заготовки державних паперів. Однак службова праця не перешкаджала їй провадити працю в політичних національних конспіративних протигетьманських організаціях.

Прифронтова драматична українська трупа в 1920. р. 1-ий ряд згори стоять: 1. Жирів Микола, 2. Старів, 3. —?—, 4. —?—, 5. Бай-Байрак; 2-ий ряд (сидять): 1. —?—, 2. Капленко, 3. Кречет, 4. Гурська Олеся, 5. Карабіневич, 6. —?—; 3-ий ряд (сидять): 1. Капленкова, 2. Юреніч; 4-ий ряд (лежать): 1. Чечіль, 2. Шимко.

Після заняття Києва Директорськими військами вона вступила в постаті сестри жалібниці до повстанчого загону Козир-Зірки. Рідний брат її, відомий повстанець Олесь Точило-Гурський, очолював в загоні курінь Запоріжських Низових Пластунів. Для Люсі Гурської надійшли часи розпучливої і сумної одисеї. Повстанчий загін провадив бої без жадних фортифікацій, без забезпечених крил, без запевненого запілля; трагічні несподіванки навіть коли не кінчалися катастрофою, то кінчалися великими втратами і жертвами в людях і конях. Загін висмикнувся був на фронт без всякого постачання і примітивних технічних засобів. Санітарний персонал виступив з голими руками, вже не згадуючи про коштовне хірургічне приладдя, він не мав навіть йодини. Люся Гурська примушена була поділити всі бойові пригоди і невигоди, які мав повстанчий загін. На крівавих жнивах вона більше оперувала ласкавим словом і молитвою. Однак ранені і хорі вояки, яких пластуни возили на кулеметних возиках ,якось скоро видужували, підіймалися на ноги і впевняли, що вилікувала їх сестра Гурська. Були випадки, коли життя ранених залежало від доброї волі і самопожертви сестри Люсі.

Сотник Кречет в песі „Безробітні".

В лютім 1919 року загін Козира-Зірки мав з большевиками бойову сутичку в околицях села Тучі, поблизу стації Калинівки. Сестра Люся посадила вісім ранених пластунів на кулеметні тачанки, які спрямувала на Винницю. По дорозі ранених наздігнали невідомі верхівці.

— Стій! — вигукнули вони до ранених.

Позлазили з коней, наблизилися до тачанок, випрягли коней і лаконічно сказали:

— Коні потрібні нам до гармат.

Посідали знову на коней і зникли в морозній імлі зоряної ночі.

Положення для сестри і хорих склалося, як говорили жидки в Одесі „бамбукове". Однак

Люся знайшла вихід: кишеньковою лихтаркою у руці, щоб не збитись зі шляху, вона уважно розвідала місцевість і побічні шляхи. Вже на світанок вона наткнулася на селянські вози, що простували до Винниці; вони й забрали ранених. Вісім ранених вояків чекаючи на сестру втратили вже були надію на поміч: повилазили були з таччанок і рачки пересовувалися по сніговому шляхові.

У Винниці сестра захорувала на небезпечну хоробу — скорбут. Скоро Винницю евакували і Люся перенеслася до міста Рівного, в якому й вилічила свою хоробу.

В літі 1919 року війська Директорії перейшли з поворотом Збруч, розбили червоні війська і захопили Проскурів. Вчедовзі армія Директорії злучилася з галицькими військами. Большевики примушені були звільнити Жмеринку, Винницю, Бердичів і Житомір. Канцелярія Волинського губерніяльного команданта заангажувала Гурську на відповідальне становище. Житомір в ті часи нагадував непевний вулькан, навколо якого шумувала розбурхана революційна стихія, яку треба було докладно простежити і приборкати. Пошукувано людей, що мали залізну волю, знавців психольогії юрби і селянського побуту, артистичного сценічного таланту, людей, які тримали під послухом свої лицеві мускули і зовнішні рухи, а головно людей, які з ніг до голови були віддані політичним ідеалам УНР, патріотично наструнених і національно освічених. Люся Гурська відповідала цим вимогам. Ризиковна і небезпечна праця Люсі в ворожих нетрах давала у висліді цінні інформації нашому Проводові про силу і напрям ворожих замірів.

В околицях Житоміра, — згадувала на еміграції Люся —я балянсувала на павутиній нитці, яка звисала над страшною чорною прірвою. Я переносила десятки трагічних пригод. Алеж якась магічна сила, яку ми прозиваємо щасливим випадком, виносила мене завжди на тверду землю.

В листопаді українська армія опинилася поблизу Староконстантинова, в чотирьохкутнику смерти. Частина Армії, яка була згуртована генералом Омеляновичем-Павленком, пошилася в большевицьке запілля. Друга частина Армії з Урядом евакувалася в Польщу. Люся Гурська позосталася на території, яка була окупована червоними військами. Треба було за кожду ціну легалізуватися. Большевицьке прифронтове начальство поставилося доброзичливо до реалізації проєкту Даряніва, якому пощастило сформувати драматичний гурток з осіб, які ніби були перейняті пролетарською ідеольогією і охотою до радянського будівництва. Гурток ніби склав присягу, що буде чесно обслугувати червоних вояків своєю культурою і репрезентувати на сц... роїв так, як розуміли їх Маркс і Ленін.

В складі гуртка Даряніва були люди, які пізніш придбали широку популярність і ко... валися славою натхнених жерців Мель... Це були: сотник армії УНР Кречет, Люся Г... Карабіневич, Жир, Бай-Байрак, Капленко, К... кова, Далекий, Барвінок, Юренич, Чечіль, ... та інші. Драматичний гурток розпочав був... не шкодуючи ні сил, ні ніг. Червоне прифр... начальство, належно оцінюючи працю при... тового гуртка, було задоволене. Алеж ще ... були зворушені жертвенною працею гуртк... мани Соколовський і Шепель, які в складі ... мали своїх людей. Час від часу в околицях ... в якому зупинювався гурток Даряніва, ... сновигала вродлива молодичка з клуночк... плечима і кошиком в руках. Знову розпо... вона про большевицькі кривди і страхіття.

Чекісти і червона прифронтова агентур... стійно полювали на молодичку, але зловит... не вдалося. Над вечір вони розважалися ... цевім прифронтовім театрі, захоплюючись ... стичною грою і чарівною красою Люсі Гур... Гучно розкидаючись на салі рясними оплес... вони були далекі від всяких здогадів, що... на театральній сцені пописується перед ... своєю грою ця вродлива молодичка, на яку ... висунувши язика, полювали зрана.

Автор цієї статті знав Люсю і бачив її дв... років позад і без перебільшення стверджу... своєю зовнішньою красою і талановитою ... стичною грою на провінції Люся Гурська ... поза конкуренцією. На весні 1920 року Люс... бралася з режисером гуртка сотником украї... армії Олександром Кречетом. Сотник Кречe... ляв був чимало сала за комірець червоних ... сарів. Скромний шлюб викликав в рядах че... неабияке зацікавлення особою Кречета і... ночі молода пара кудись і назавше для бол... виків зникла. Це був час, коли українська а... яку очолював генерал Омелянович-Павл... вернулась з повстанчого рейду. Молоді Кре... знайшлися в полку Чорних Запоріжців, в я... Люся заступила голову культурно-освіт... відділу. Вчедовзі сотникові Кречетові пощ... ло відновити бувший гурток Даряніва. Гу... розпочав був свої славетні виступи в Чор... полку. Слава про нього скоро вийшла поза... реги полку і докотилася до Штабу Дієвої А... Генерал Омелянович-Павленко викликав гу... до штабу, надав йому назву: „Української ... фронтової драматичної трупи", зобовяз... його обслуговувати Дієву армію УНР.

В листопаді 1920 року прифронтова труп... рейшла з військами Збруч і була інтерно... в Польщі.

(Далі буд...

Подільські дні, подільські ночі

Написав: *Ярослав Гриневич*, б. У. С. С. і хорунжий У. Г. А.

I.

Була травнева подільська ніч повна іскристих зір, а через те видно було мов у день подільську рівнину , переплетену рідкою сіттю доріг та потоків. Ґрупа узброєних піхотинців, а за ними вози прямували на захід. Цей людський гурт начислював біля 400 людей: він посувався великою чорною гусільницею, що її очі це були стежі, вислані на її чоло. Так виглядав цей гурт здалека. Зблизька ж це були піхотинці, позбирані з решток УГА, та не самі. Бо ось на деяких возах дрімали, куняли жінки і діти: родини українських державних жандармів, які у цій ватазі начислювали майже половину піхотинців.

Світило сонце мертвих: місяць, що в його сяйві вилискувалися баґнети настромлені на кріси.

Був травень. Дерева були обсипані білим квіттям, пахло подільським чорноземом, далеко на обріях, наче святоіванські червачки, блимали світельця дooколичних сіл. Відділ жив і порушався мов одною думкою, одним серцем. Ще хвилину встрягають ноги піхотинців та колеса возів у мягке подільське болото, а далі чорна гусільниця задержується немов перед невидимою запорою. Перед нею став чорною стіною повний таємничости і шуму листя ліс-Лиходій.

Ізза столітних дубів та буків, кущів ліщини та диких рож, зорили на галицьких партизанів демони зла... Десь скилила чайка, зраджувала невідомому ворогові місце де зупинився похід Галичан... За хвилину рушив він знову вперед, перейшов попри ліс Лиходій і залишаючи його позаду, виминув поляну, де виднів білий домик: лісничівка та зупинився перед другим лісом, несамовитим, чорним мов пропасть Бездонцем.

Командант відділу прикликав мене й приказав йти зі стежою наперед та розглянутися, чи в околиці не видно ворога. Кінна стежа пішла в напрямі місточка Мурафи. Піша стежа, якої провід обняв я, мала розглянути околицю від сторони села Заячівки. Місце тут небезпечне і то не аби як! Цеж вже недалеко большевицько-польський фронт, отже густота большевиків тут дуже значна. А ось ми після двотижневого маршу з Комаргорода коло Вапнярки, після маршу ночами, пересиджуючи дні в лісах, тровлені большевиками, які хотіли на нас пімстити перехід галицьких відділів на фронті до Поляків — вже так близько цили: петлюрівських військ але все ж таки як далеко! Бо ж передертися через большевицький фронт з обозом, жінками і дітьми не легко... В добавок ще стільки недоспаних ночей!

Лежу зо своєю стежою на подільській ріллі, мягка вона, пахуча, — унизу — у віддалі декількох кільометрів тіни села, садів і хат. Здалеку чути голос безличної гармошки, — це певно большевицька забава, знак, що село не спить, бавиться... Звязковий вицофує нашу стежу й поручає нам вертатися до відділу, який тимчасом ввійшов у ліс Бездонець і там розтаборився на відпочинок. На вогкій від нічної роси поляні станули колом вози. Жінки та дітвора заснули неспокійним сном, готові кожної хвилини пробудитися до дальшої дороги. А стрільці припали до землі теж на хвилину відпочинку, тільки стежі, висунені в напрямі лісу шелестіли листям, а далі затихло все.

Стояли напроти себе Лиходій і Бездонець. Два темні масиви, повні грози й незнаних несподіванок, зловорожі від краю до краю, хоч місяць ярко вилискувався і довкруги видно було мов у день. Лукаво перешіптувалися зі собою обидва ліси на зраду й загубу! Наш командант сотник Странський нараджувався зі старшинами, в який спосіб передертися до Могилева подільського, де є станиці петлюрівських військ. Чоло його насуплене, справа булаб ясна і легка, колиб не жінки і діти та обоз. От просто, зробилобся відділ самих стрільців-піхотинців та кавалеристів, які порушалися б легко та могли дати собі раду на знайомім терені з большевицькими відділами. Та чи можна залишити на поталу галицькі жінки та діти?

Стою у лісі в товаристві полевого курата о. Ґрабовенського та ще одного старшини. Курю у рукав, щоби вогню не було видно. Розмова йде про щож інше, як не про Галичину.

Один мент і ліс завив мов ранений звір: зашуміло галуззя, посипалося листя, а гомін вибухаючої шрапнелі покотився до сусіднього лісу, до Лиходія, відбився там десятькратним відгуком, та поплив грізно по подільській рівнині. Алярм! Короткі уривані прикази, відділ розбігся на чотири краї ліса, готов боронитися перед ворогом, якого ще не видно. Та ось, — він — темні постаті, що йдуть лавами від Лиходія на Бездонець, це большевики. Йде розстрільна за розстрільною, здалека чути крик: — Урра! Ґалічані! Ізменнікі здавайтєсь! Та Бездонець відповідає на це Лиходієви градом крісових та кулеметних стрілів.

Наступ большевицьких відділів. Стогне Бездонець скривавлений ранами своїх оборонців. Відлітає з нього перелякана пташня, біжить ось пара вовків з ухами стуленими зо страху. Звірина не любить боїв і утікає з місць загрожених людськими дужаннями. За хвилину новий наступ большевиків, тим разом артилерійський, бо гучно летять стрільна та падуть на Бездонець. Лоскіт ґранат та шрапнель... Большевики вже атакують ліс з трьох боків. Остався вільний тільки один. Від нього провадить дорога до сусіднього ліса, який віддалений на 4 кльм.

Паде приказ: обоз з жінками і дітьми негайно вперед, у сусідній ліс, а там дожидати відділу, що тимчасом здержує ворога.

Женуть коні, мов крилаті змії, погоничі свищуть батогами, вози мало не розлетяться на тисячні кусні. Ось на дорогу паде ґранат... другий... десятий... коні рвуться з поводів, візники стратили над ними владу. А там від полудня нові лави большевиків, яких стягнули з фронту, з боєвих

частин, щоб розбити загрозливих галицьких партизан.

В цю мить стає мені жаль, що ми так із легким серцем пустили на волю чотирьох большевицьких комісарів, яких ми увязнили в часі нашого нічного налету на місто Томашпіль. Тепер вони придалисяб нам, як закладники за наших жінок та дітей.

Ще трохи і під перевагою большевицьких відділів та їх артилерії мусимо уступити. Залишаємо оба несамовиті ліси, де стогнуть ранені, а далі вже кожний кермується на власну руку, бо таки і паде наказ. Вибігаю з частиною моєї чети з ліса один з останніх. Большевиків хоч не видко та чути їх: тарахкотить червоний скоростріл і кількох галицьких хлопців паде ранених. Біжу ровом між дорогою і мягкою подільською ріллею. Про що думаю? Про жахливу несподіванку, яку нам зготовили ліси з фатальним іменням, про старшинські відзнаки, які большевикам дуже не до вподоби. В руці держу револьвер і думаю дорого продати своє життя. На момент майнула думка про Львів, я нагадав сентенцію: хотінням можна жити. І ось я хочу. Нестримно хочу ще раз побачити Львів, могутній Святий Юр, мою рідню, що її лиця в тій хвилині пристрасно хочу в памяті відтворити.

Біжу ровом, ще кільометер, а може пів, село Заячівка. На право дороги хрест, останок капіталістичного ладу, за ним два большевицькі кавалеристи. Вони з монгольською бистротою зору спостерігають мій біг та пускаються кінно за мною з добутими шаблями. Ще одно моє зусилля і я пересаджую пліт, та за декілька секунд паду у яму, де хазяїн прятав картофлю. Тут сиджу без руху й стараюся найти віддих, звогчити слиною спалений язик та губи, але слини нема. Ще трохи, — серце успокоюється і я дякую Всевишньому за рятунок.

II.

Виходжу по добрій хвилині із ями на подвіря, — звідси на дорогу. Думки працюють у мене хаотично, та понад усе одна: виспатись. Хочу на хвилину заснути. Не диво, — стільки ночей непереспаних, а то в додатку ще по пятнистім тифі, у якому тижнями не спиться. Виспатися, а потім — нехай діється, що хоче.

А у селі гармошка грає, а у селі забава, крики і тупцювання, аж земля дрижить. У нічім не пізнати, що у віддалі 4 кільометрів нещодавно йшов кровавий бій за Україну, за українське село. Здалека йде мені на стрічу похилена жіноча постать. Питаю перший: Що це у вас? Забави? Відповідає мені:

— Еге-ж, забава, весілля. Досить уже війни, семий рік далі. Нашому селу, щоб тільки нафта і сіль, нехай панує, хто хоче! А ви хто такий?

— Я Галичанин, — відказую. Наш відділ звів у сусіднім лісі бій з большевиками. Неповелося нам, їх було більше, ще й до того артилерія. У вас гармошка грає... А там, у Бездонці чути ще й тепер голоси конаючих. Де ви живете? Може б я у вас міг переночувати? — Відвовідає жінка: — У мене большевики і повно їх у селі. Ідіть на край села, от сюди, край потока, там стрінете хатку, може вас переночують.

Колишусь на ногах, іду. За хвилину припадаю до потока і пю воду. Вода мутна і вонюча, проте чую, як у тіло вступає життя. Далі підношуся з над вода і йду.

Край села на горбі, між деревами хатчина. Стукаю в двері, жадобою сну, рішений здобути місце для цього хочби фізичною силою. Отвираються двері і за них чую жіночий голос.

— Це ти Іване? — Так це я, Іван, — відповідаю, встромлюючи миттю черевик у щілину дверей, щоби їх не затріснено.

Двері отвираються на розтяж і в них стає козир-дівка. Івга з оповідання Квітки Основяненка. Росла, красуня, на вид сильна, хочби й з медведем боротися. Кажу до неї: Я Галичанин. Наш відділ бився з большевиками, але нас перемогли. Чи не можна у вас переночувати?

Бачу, як погляд її великих очей мене розглядає, над нами колишеться місяць, іскряться зорі, в селі гармошка вже притихла. — Ідіть за мною, — відповідає мягко. — Заведу вас до мого брата, він вас переночує. Ідемо, вона наперед, я за нею. За хвилину входимо на достатно загосподароване подвіря. Ще одна хвилина і я в комнаті, де можу спати. Два кожухи, це моє леговисько. Прощаю господаря, молодого селянина.

Над ранком він збудив мене і тоді я приглядаюся йому докладніше. Пізнати в ньому давнього жовніра, тим то він був чулий на военну пригоду. На стришку шопи, куди я викарабкався, пахло сіном. Я зїв борщ, випив чарку самогонки й заснув на ново. Як довго цим разом, не знаю. З вікна мойого стришку, побачив я по пробудженні далекий подільський краєвид, у якому видніла білою лінією дорога. Всюди видно було большевицькі відділи, як ішли одні вперед, інші взад, гнала кіннота і артилерія. Від заходу чути було гук гармат.

Коли мій господар довідався, що я вже відпочав, прийшов до мене на балачку. Він розглядав мій мундур, денікінські черевики англійської роботи, а я розказував йому про бій в околиці Лиходія та Бездонця, а на запит, ким я був, по деякій надумі відповів я, що був фельчером.

Річ у тім, що в селі було повно большевиків, і я міг надіятись, що мене спіймають. А тоді фельчер міг числити на те, що буде большевикам потрібний.

В мене було декілька порошків аспірини, хініни і т. ін., ще з того часу, як я працював у тифознім шпиталі в Найдорфі під Одесою. За день, хоч большевики заходили вже на моє подвіря, — хазяїн лізе вже по драбині до мене на стришок. — Сходьте! — каже. — Є хворі... Принесли масла, сира, яєць, будете лічити.

Закляв я тихо, злажу з драбини. А в комнаті мойого спасителя глота. Якась мати з опухлою, здутою дитиною, дядько з перевязаною головою, якась сухітнича молодиця, якісь каліки, словом шпиталь, а для лікаря рай. Станув я як стовп, не знаю, від кого й як зачати. А літ мені було тоді щойно двайцятьдва, тож крутити добре, ще не встиг навчитися. Та біда вчить ворожити, тож не довго надумуючись вліз я у шкіру фельчера.

Бабу з дитиною відіслав до лікаря в сусіднім місточку Мурафі, — сухітничій молодиці казав більше їсти, дядькові оглянув набрякле від зуба лице і казав прикладати зіллячко „німину", крім того дав я йому одну аспірину. Калікам сказав, що не маю інструментів, бабі, що привела внука з вередами на голові, порадив я зробити і прикладати на льняній платинці чудесну мазть, що її робила дома моя баба. В той спосіб успокоїв я всіх і згорнув мій перший і певно останній в життю лікарський гонорар: курку, кількадесять яєць, добрий кусок сала і хліб та пляшку меду. Часи товарообміну!

Посвячення літака „Київ" з нагоди побуту Гетьманича Данила в Торонто в Канаді.

Через декілька день, мій хазяїн привів до мене Галичанина. Розпізнав я старшого десятника нашого партизантського відділу. Ми відбули негайно военну нараду й рішили, що як тільки Поляки займуть Заячівку, тоді ми передягнемося за селян та підемо в Галичину. Гук гармат чимраз голосніший наближався від заходу і ось бачу через віконце мого стришка: большевики втікають.

Мій господар врадуваний каже: — Ваші приходять. — Та які мої? — думаю. Пішло мов з дощу під ринву... — Ну, кажу я до нього, — доволі я набувся у вас у гостині, — тепер пора самому промишляти. Чи не має у вас сільського одягу, хоч старого? —

— Є, каже господар.

— Ну, то давайте.

І ось за хвилину я уявляв собою вже дядька Подоляка, в довгій сорочці, оперезаний ременем, на чолі соломяний капелюх, другого такого дядька зображував мій товариш, старший десятник. Моє старшинське убрання залишаю господареві на памятку.

Виходимо зі села...

За нами осталося здивоване обличчя господаря, який не міг зрозуміти, що „наші" таки не наші... Перед нами Поділля, безкраї рівнини, покриті весняною зеленю і уквітчані тисячами красок. Гір тут не видно, та зате часом якась таємнича могила, яка памятає козацькі часи, то знову густі ліси. Та поля у цьому році не такі як в 1918 чи 1919. Селянин обрабляє мало ріллі на прожиток тільки для себе й сімї. Навчився цього через части реквізиції.

Рік 1918! Чарівне Поділля! Лани золотої пшениці і соняшників, а потім яка переміна... Рік 1919 — фунт чорного хліба 40 карбованців а тепер весна 1920, передновок. — Проте ідучи полями коли вступаємо у села нас радо гостить кожний селянин, до якого заходимо на нічліг. Всюди пізнають нас як переодягнених Галичан і гостять нас. Навіть мій старший десятник стає вередувати... — за богато огірків дають...

Ідемо ми поволі, — чого спішитись? До Галичини далеко а весна українська, манить ходити як найдовше. Не маємо ні компаса, ні годинника, вчимось проте астрономії. Глядимо на велитенську золоту кулю місяць, на Великий Віз, Веґу, Медведицю і йдемо полями оподалік доріг, якими снуються всякі військові частини. Десь там у ярах стрічаємо камяний хрест на памятку чуми, яка тут колись лютувала, а потім виходимо з ліса у поля.

Край дерев якийсь мужик працює на ріллі: зігнули спину й він і його коні. Та в хвилині, коли ми проходимо біля нього, він зупиняється в роботі, і кличе до нас: А що це ви за одні, що ходите лісами, а не дорогою? Звідкілля? Куди?

На це відповідаю я йому наболілим серцем:

— Були часи, що ми ходили дорогами, гостинцями, а тепер мусимо як чужі ховатися по лісах та ходити полями далеко від доріг.

В тій хвилині селянин мов остовпілий кидає роботу, і з кіньми зближається скоро до нас.

— Ви хто такі? — питає схвильований.

Відповідаємо:

— Я старшина галицької Армії, а мій товариш — підстаршина.

— Друзі! — позвольте до мене! Чим хата богата. Хоч на часок, я тутешний учитель. Теж колись старшина УНР.

Входимо до хати. Тут за чаєм і перекускою він видобуває папери, вручує їх мені і каже:

— Ви не маєте ніяких документів, — ось вам мої: Козака Вітрова.

Пращаємо його сердечно і йдемо в дальшу мандрівку.

Жеринка... Бар... Проскурів... Подільські дні, подільські ночі!

Рецензії і замітки

Юрій Косач: 13-та чота. Оповідання. Бібліотека „Ватра" ч. 1. Накл. Вид. „Дніпро". Станиславів 1937.

Оповідання малюють добу зараз після революції й упадку нашого державного життя. Стиль оповідань ляконічний, недоговорений, але зате в ньому чути крицеву туґість і вперту тугу силу, що не подається. Назвав їх автор чомусь „оповідання", але з цим не можна погодитися. Це сильні фрески, що в цілості дають ґалерію ґротескових людей, що перейшли вогонь революції, а коли їм ще залишилося життя, то вони йдуть далі в рукопашний бій зі зрадою і злом, як пр. Станько й Серьога з тринацятої чоти, що нищать ворога політодельщика і чіпляють убитому на груди „клаптик паперу", щоб знали за що дістав кулю. Герої нарисів немилосердні люди, що знають тільки прості дороги, це своєрідні титани доби, що з мозолями на тілі й душі промощують шлях новому міцному поколінню, яке вже не боїться нічого, а найменше смерти. Вони не мають усміху романтики, бо хоч їх життя одна романтична повість, але це романтика злиднів, здобування землі, щоб на ній твердо стати з затисненими жменями і зубами, без зідхань і сліз і без зайвих слів. Це „Сичі", які йдуть крізь ніч і несуть кару шкідникам, що вилонилися з гнилої крови народу. Коли попадають у тюрму ҐПУ і їм приходить кришка, вони до останнього думають про волю а втікаючи з підвалів гинуть у боротьбі.

З такими фронтовиками життя не видержує ходу „крихка людина". Тому гордують Плескуном Сидорський і Пронишин: „То нам є все одно, все фук! А одно нам не фук, що зломав ти дисципліну й кінець". Такий міцний, як у громовицю дуб, Яким, що любить „простори дикі та любі" й шукає волі. Великі волеві потенції вбрали душі цих людей у панцирі зі сталі, дали їм сталеве серце і сталь поклали в руки. Вони йдуть як месники за вчинене зло. Самі їх очі вбивають винних, а кулі тільки добивають (L. 13). Ласки вони не потребують і за правду й за свої переконання воліють тюрму і смерть ніж упідлення (Батьків). „Твердий будь, не подавайся. Тільки твердим випливеш!" — каже старий вояк-еміґрант Степан. (Вулиця: Д.) Пянке минуле недавніх днів зродило тугу, що розум відбирає і цю тугу хочуть герої перелляти в душу поколінь, щоб понесли прапори і здобули Батьківщину: „Молодосте, державо мого серця, народись удруге на облогах моєї Батьківщини! Але про неї не можна говорити (устами), як про першу любов. Воно — тайна! Але через те воно тричі солодше, бо спалює полумям. Так, мабуть, відчували перші християни, коли шепотіли в катакомбах імя Христа".

Всі нариси разом дають одну велику цілість образу і цілу ґаму бойового підйому, що находить ціну життя в скреготі боротьби й вірі у власні сили. Вони йдуть contra spem, як ті Оріони до сонця і хоча нераз сліпі на своїх манівцях, то в душах їх горить сонце і вони видять Майбутнє.

Нариси Косача наскрізь оригінальні, повні сили, аж до демонізму й тому крім сильних мистецьких вальорів безперечно цінні в виховному розумінні. Книжку треба щиро повитати.

Богдан Чорногор.

„За Державність". Матеріяли до історії Війська Українського. Збірник 7. Варшава — Львів 1937, в. 8°, ст. 256. З іл.

В цім Збірнику декілька статтей, що розтягнулися на більше чисел, мають уже своє закінчення. Так, кінчається велика стаття ґен. А. Пузицького: „Боротьба за доступи до Київа", стаття ґен. Ол. Удовиченка: „Від Дністра до лінії перемиря і відворот за Збруч" — останній акт української реґулярної армії в 1920 р.; ґен. М. Галина: „Спостереження і враження військового лікаря з часів Великої війни і революції"; П. Зленка: „Матеріяли для бібліоґрафічного показчика до УСС". При нагоді сподіваємося зреферувати ці статті, щоби подати до них свої зауваги.

З „Матеріялів до історії 1-го кін. Лубенського ім. Максима Залізняка полку" пера пполк. А. Марущенка-Богдановського в цім числі вміщений Розділ IV., де описується бої полка в складі окремої кінної дивізії в загальнім командуванню ґен. М. Омеляновича-Павленка молодшого. Ці бої, дуже тяжкі і в надзвичайно тяжких обставинах ведені на Поділлю, припадають на час від 9 липня до 10 вересня 1920 р.

Є в 7-ім Збірнику і шість нових статтей. Вперше тут появилося дві нові розвідки про Синіх і бодай відчасти заповнилося одну з прогалин в нашій воєнно-історичній літературі. Досі ми не мали більших розвідок про Синіх, цих безталанних дітей відродженої Батьківщини. Сині складалися з полонених, перебуваючих в німецьких таборах українців. Вишколені Союзом Визволення України дві дивізії свідомих укр. патріотів могли відіграти величезну ролю в закріпощенню державности на Україні. Разом з Запорожцями, Січовими Стрільцями і Сірими становили силу і під охороною її України не були б страшні московські банди, яких лучило одне — жадоба грабунку. Та такий у нас тоді був порядок, що одна рука без задуми руйнувала те, що творила друга. І впали дві дивізії взірцевого війська від удару братньої руки.

Всі ці факти читач найде в статтях пполк. Т. Омельченка („Мої спогади про Синіх") і полк. О. Вишнівського: („До історії Синіх і Залізних"). Обидві статті чудово себе доповнюють: автор першої подає свої спомини від часу заснования дивізії до їх розформування, а другий — від часу реституції Синіх за Директорії і до кінця нашої збройної боротьби, що закінчилася їх інтернацією в Польщі. Обидві статті, хоч і не вичерпують вповні матеріялу (перша писана лише з памяти), але подають уже ту канву, на якій з часом пізніші мемуаристи і дослідники зможуть розшивати чудові узори подвигів цеї військової частини, перейнятої духом лицарськости і безкорисної та жертвенної любови до своєї Батьківщини.

На протилежний кінець нашої визвольної війни переносить нас стаття п. Ю. Науменка („Моя служба в 5-ій Херсонській стрілецькій дивізії") Зпозаранку визвольної боротьби до її останнього збройного акту. Щось є трагічно спільного між цею дивізією і двома попередними. 5-а Херсонська дивізія рівнож повстала і поповнялася з таборів або з кандидатів до таборів. Однаково терпіла на всілякі недостатки і, коли першим нанесли удар „верхи", то ця остання сама собі вчинила гаракірі, коли 24 серпня 1920 р. 90% її складу залишило фронт і відійшло до... Чехії, таки до таборів.

Та на щастя не все такий пех переслідував наше військо. Закінчило воно період нашої збройної бортьби з честю, витримавши на полю бою до останньої можливости, ставлячи чим раз то свідоміший і міцніший опір в боротьбі з безмірно переважаючими його силами. Своєю відвагою, рицарськістю і твердою волею воно зворушувало чужинців, що немало бачили геройства в часі світової війни. Про це оповідає гр. М. Тишкевич в своїм короткім, але яскравім начерку: „З недавнього минулого".

Ці саме властивости нашого війська викликали піну злоби на устах наших ворогів. Характеристичні зіставлення голосів московської преси на цю тему подає стаття П. Сулятицького: „Московська преса про українську справу за часів Добрармії".

На закінчення огляду матеріялів 7-го Збірника згадаємо про наукову розвідку з історії нашого війська — участь козаків у московсько-польській війні 1632—1634 рр. (д-р М. Антонович: „Козацьке військо у Смоленській війні"). Праця д-ра М. Антоновича визначається корисно опанованим предмету, обективністю викладу і науковою будовою досліду. Є це одна з кращих історичних розвідок за пару останніх літ.

Переглянувши зміст 7-го Збірника, остільки ріжнородний і цікавий, не можемо промовчати його вигляд. Коли ми констатували в попередніх рецензіях надзвичайно гарне зовнішнє оформлення 5-го і 6-го Збірників, то перед 7-м спиняємося в захопленні. Гарний і чіткий друк, чудовий папір, окладинка і сила ілюстрацій в тексті і на вставних картках на крейдовому папері (9 мапок-схем і 78 (!) ілюстрацій: портретів, груп, визначних подій і ін.) ставлять Збірник на рівень найкращих репрезентаційних мистецьких видань. Під тим поглядом не можуть йому дорівнювати багаті в засоби і спроможности подібного змісту польські видання.

Не маючи ніяких субвенцій, як ми про це знаємо, видавництво цим шляхом здобуває собі єдино найціннішу субвенцію — субвенцію цілого громадянства і ми її дамо йому, розкупивши наклад. Зогляду на невисоку ціну нас на те вистарчить.

Ів. Захарович.

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ.

Хв. Редакціє!

В одному з останніх чисел „Літопису „Червоної Калини" була поміщена стаття про 7-му Бриґаду У. Г. А., в якому згадується в досить неприхильний спосіб про четаря Веца. Щоби не ширилося баламутство, прошу помістити у Хв. Літописі записку, що в даному випадку йде про б. четаря УГА Володимира Веца, який служив в 7-мій Бриґаді УГА, а не Омеляна Веца також четаря але 4-тої Золочівської Бриґади, тепер начальника Складу Повітового Союзу Кооператив Борщів у Тлустому.

Вірючи, що Хв. Редакція не відмовить моєму проханню остаю з глибокою пошаною

Омелян Вец.

Б І Б Л І О Ґ Р А Ф І Я

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1914—1921 РР.

Ів. III.

Франко Петро, сотн. Летунський відділ УГА. „Літопис Ч. К." Львів 1937, 4°, ч. 10, ст. 3—5, ч. 11, ст. 9—12.

1. XI. 1918 — 10. IV. 1919. Буськ. Полк. Капуков, полк. Губер. Склад відділу і його характеристика. З 3 іл.

Франція і Вкраїна. „Шлях". Зальцведель 1919. 4°, ч. 13, ст. 2—3.

Переговори з французами в Одесі. Передрук з „Journal de Genève" з 1-го квітня 1919.

Французи про Україну. „Укр. Голос". Перемишль 1919, ч. 12, ст. 1.

Враження дописувача „Petit Parisien" про українське військо.

Франчук Іван. Як воювали запорожці. Київ 1917. 8° м., ст. 16. Вид. Т-ва „Вернигора".

Рецензія на те: Ор. Левицький. „Книгар". Київ 1917, ч. 3, ст. 117.

Фріш Роман, сотн. Із днів слави артилерії УГА. (Сторінка до історії 6. гарматнього полку УГА.). „Битва під Ліщином". „Кал. Черв. Кал." на 1928 р. Львів 1927, 8°, ст. 146—150.

6-та бригада. Сотн. Р. Фріш, пор. Яросевич. 19 вересня 1919 р.

Фронт військ У. Н. Р. „Син України". Варшава 1920. 4°, ч. 3, ст. 1.

Коротка інформація.

Ф. Т. [Федь Триндик]. Мій аванс. „Кал. Черв. Кал." на 1936 р. Львів 1935, 8°, ст. 102—104.

Побут. (Гумореска).

Ф. Т. [Федь Триндик]. Обоз задержався... „Кал. Черв. Кал." на 1936 р. Львів 1935, 8°, ст. 100—101.

Образок з обозного життя. (Гумореска).

Ф. Т. [Федь Триндик]. Хто знайшов мій наплечник! „Кал. Черв. Кал." на 1936. Львів 1935, 8°, ст. 101—102.

Побут (Ґумореска).

Ф. Ш. З пробовою сотнею УСС під Львовом. Сп. „Літопис Ч. К.“. Львів 1937. 4°, ч. 7/8, ст. 25—28; ч. 9. ст. 17—18; ч. 10, ст. 20—21.

II. курінь УСС. Пруси. Історія сотні. Опис подій з днів 7—10. XII. і 24. XII., 26. XII, 29—30. XII. 1918 та 4, 9. і 12. I. 1919. Розвязання сотні. Характеристика. Командний склад.

Х-а. Листопадові дні у Львові (З дневника ґімназистки). „Рідна Школа“. Львів 1936. 4°. ч. 22, ст. 318—320.

Характерник. Моя подорож до Київа через фронт у квітні 1919 р. (Уривок із спогадів). „Кал. Черв. Кал.“ на 1928 р. Львів 1927. 8°, ст. 114—119.

Армія і політика.

Характерник. Згадки з минулого. (1916—1921 рр.). „Літ.-Наук. Вістник“. Львів 1924, кн. VII/IX, ст. 285—298.

III. укр. полк ім. гетьм. Петра Дорошенка у Чернигові, його повстання та орґанізація (ст. 290—298).

Характерник. Згадки з минулого. „Літ.-Наук. Вістник“. Львів 1925. 8°, кн. XI, ст. 219—229.

Перебування серед С. С. в боях в часі большевицького повстання у Київі і навали муравйовських банд 21. I. — 5. II. 1918.

Характерник. Згадки з минулого. „Літ.-Наук. Вістник“. Львів 1925. 8°, кн. II. ст. 134—142; 1926. 8°, кн. III, ст. 207—215.

Є згадки і про укр. військові частини.

Харамбура Семен. Яворів на 1. листопада 1918 р. „Яворівщина з її минулого і сучасного“. Яворів 1931. 8°, ст. 29—32.

УСС. — хор. Микола Хархаліс, Ст. Бриттан і инші.

Харко О. Положення на Україні. „Розвага“. Фрайштадт 1918. 4°, ч. 7/8, ст. 3.

Харченко С. З кривавих днів 1919 року. Зі споминів українського партизана. „Неділя“. Львів 1935, ч. 36, ст. 3.

1919. Чернигівщина. Штаб партизанів. Напад на чрезвичайку. На розвідці.

Хоменко К. Микола Діденко. „Тризуб“. Париж 1932. 8°, ч. 27, ст. 28—29.

Некрольоґ. Бриґада Натієва. Штаб Тютюнника. З порт.

Хомяк, підп. Похід в 1792. Тарнів. 1921.

Хоробрий сурмач Довбняк вертає ранений до своєї частини. „Кал. Черв. Кал.“ на 1925 р. Львів-Київ 1924. 8°, кал. — лютий.

2. V. 1920. Проти большевиків 2. Гал. п. кінноти. Ст. Вапнярка. Гер. вчинок.

Хорольський Г. Десятиліття смерти Симона Петлюри на Волині. (Від нашого кореспондента). „Нов. Час“. Львів 1936, ч. 119, ст. 2.

Хор. Ачкевич Андрій. „Око“. Каліш 1921, ч. 21, ст. 9: Жертви війни.

Некрольоґ. Старш. кін. Мазепинського полку.

Хор. Беркоза Андрій. „Око“. Каліш 1921, ч. 21, ст. 9: Жертви війни.

Некрольоґ. Старш. кін. Мазепинського полку.

Хор. Бродецький Методій. „Око“. Каліш 1921, ч. 21, ст. 8: Жертви війни.

Некрольоґ. Старш. Чорноморського полку. Причинки до біоґрафії.

Хор. Вакущенко Ларіон. „Око“. Каліш 1921, ч. 21, ст. 9: Жертви війни.

Некрольоґ. Старш. кін. Мазепинського полку.

Хор. Василь Крижанівський вирятовує ситуацію під Годовишнею. „Кал. Черв. Кал.“ на 1927 р. Львів-Київ 1926. 8°, кал. — березень.

Коло Городка. Гарматний придніпрянський полк. 1918. Курінь УСС. Гер. вчинок. З іл.

Хор. Величко. „Лицарі і Мученики“ Ів. Зубенка. Зб. I. Каліш 1922. 8°, ст. 1.

X. 1919. Буковинський курінь 9 стр. полку 3. Запор. Дивізії. Село Клебань під Тульчином.

Хор. Вертгаймер здержує панцирний поїзд. (Подав М. Паньчук). „Кал. Черв. Кал.“ на 1928. Львів 1927. 8°, кал. — січень.

Гер. вчинок. З іл.

Хор. Власенко атакує батерією ворожу піхоту під Джурином. „Кал. Черв. Кал.“ на 1922 р. Жовква 1922. 8°, кал. — липень.

III. полк. Гер. вчинок. З іл.

Хор. Володимир Волошин під Ушицею. „Кал. Черв. Кал.“ на 1931 р. Львів 1930. 8°, кал. — червень.

С. С. III. див. Удовиченка, 4 гарм. п. Ушиця. Гер. вчинок. Подав др. Р. Дашкевич. З іл.

Хор. Володимир Заплітний... „Літопис Черв. К.“ Львів 1937. 8°, ч. 3, ст. 20.

Некрольоґ. З порт.

Хор. Горбатовський Максим. „Око“. Каліш 1921, ч. 21, ст. 9:Жертви війни.

Некрольоґ.

Хор. Давиденко Никифор. „Око“. Каліш 1921, ст. 8: Жертви війни.

Некрольоґ.

Хор. Евген Підсонський. „Кал. Черв. Кал.“ на 1922 р. Жовква 1922. 8°, ст. 118.

11. кур. Золочів. бриґади. Причинки до біоґрафії.

Хор. Евген Підсонський. „Приятель Укр. Жовніра“. Календар на 1923 р. Львів 1922. 8°, ст. 118. Причинки до біоґрафії.

Хор. Евген Ясеницький рятує команду свого куріня. „Кал. Черв. Кал.“ на 1931 р. Львів 1930. 8°, кал. — жовтень.

1916. Лисоня. УСС. Гер. вчинок. Подав І. Синенький. З іл.